

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
 ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

DR. SZTRIPSZKY HIADOR

TARTALOM.

	Oldal
Sz. : Az ukrán politika realitása és a magyarság	121
Dr. Márki Sándor :	
Magyar adatok Mazeppáról (I.)	126
Kölonfe Béla :	
Magyarország érdekei és a független Ukránia (I.)	135
Podhradszky György :	
Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (V—VI.)	138
Dr. Fodor Ferenc :	
Az önálló Ukránia. (Rudnyckj könyve)	146
Varga—Sztripszky :	
Sevcsenkó Tárász, Kvitkához	150
Sztripszky :	
Petófi és Sevcsenkó	152

1916. MÁJUS 15.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL :
 BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5 szám Hirdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGESZ EVRE 16 kor. NEGYEDEVRE 5 " Megjelenik havonként kétszer.
---	---

Sz. Az ukrán politika realitása és a magyarság.

A magyar közvélemény eddigelé nem igen tulajdonított reális értéket az ukrán politikai törekvéseknek. Nálunk azt hitte mindenki, hogy itt tulajdonképen egy pár ukrán fantasztának meg nem valósítható álmoképéről van szó. Mi, mint szabadságszerető nép, teljes szívünkben sikert kívántunk mégis az ukránoknak, tudva, hogy törekvéseik a mi érdekeinknek kedvezők. Ilyen gondolatától vezetve értjük meg azt, hogy amikor a minden oldalról elnyomott és a szabadság levegője után áhító ukrán nép kétségbeesésében a szabad Magyarország felé terjeszté ki esdő karjait, akkor gróf *Tisza István* miniszterelnökünk, valamint dr. *Csernoch János* esztergomi hercegprímás szívesen fogadta az ukrán *Nemzeti Tanács* és az *Ukránia Felszabadítása Szövetségének* osztrák- és oroszöldi teljhatalmú kiküldöttait. Nemzeti életünk e két vezérlő alakja nyájas szavakkal bátorította a megjelenteket küzdelmüknek férfias folytatására, biztosítva őket a magyar nemzet teljes rokonszenvéről és erkölcsi támogatásáról.

Amint a magyar rokonszenvről az elfogult lengyelek értesültek, gácsországi sajtójukban azonnal meggyanusították az ukrán vezéreket és minden áron már csírájában akarták elfojtani a létrejött magyar-ukrán szimpátiát. Irányzatos cikkek sorozata jelent meg a lengyel lapokban, amelyeknek az volt az éle, hogy félreértést idézzenek elő a magyar politikai körök és az ukránok között. Bizonyos kárörömmel bangsúlyozták ugyanis, hogy *az ukránok a magyar szimpátia megnyerése kedvéért feláldozták a magyarországi ruténekre építhető igényeiket*, ellenben Gácsországban kulturális és politikai szabadságot akarnak kicsikarni a lengyelektől.

Ennek a sajtóhadjáratnak nyilván az a célja, hogy elterelje a magyarság figyelmét az ukránkérdéstől. Mert hiszen úgy állítja be a dolgot, hogy az ukránok, amiként a muliban voltak, úgy a jelenben is a lengyel *királyságnak* csupán nemzetiségét teszik. Ők tehát a maguk

Lengyelországnak reklamálják az ukránokat, akik tehát az ő szempontjukból rebellesek.

Ezzel szemben azonban a dolog úgy áll, hogy itt magasabb szempontok a döntők. *A középponti hatalmak érdeke ugyanis az, hogy az ukránok okvetlen elkülönüljenek a lengyelségtől.*

A lengyelek vallási és nyelvi hódító politikája ugyanis 1340 óta (a halics-lodomér ukrán ország megszerzése óta) nemcsak közjogilag szorította háttérbe az ukránokat, hanem gazdaságilag is. A görög hitű ukránok templomait a lengyelség zsidóknak adta bérbe, akik vasárnaponként csak nagy taksa árán nyitották meg azokat esetről-esetre. Püspökeiknek a lengyel országgyűlésben helyet adni nem akartak, nemesi osztályuk jogait el nem ösmerték, iparos céheik szabadságát nem respektálták — ha csak át nem tértek a lengyel hitre és *együttal* nemzetiségre is. Ezzel a politikával kipusztították az ukránok egész értelmiségét, mert hiszen ez anyagi érdekből lengyellé vált, alsó osztályait pedig jobbágygá, avagy földönfutóvá tették. *Ez a sok földönfutó* emiatt azonban nemcsak a mi Kárpátjainkat népesítette be, hanem legnagyobb részében *kelet felé iparkodott: a hitsorsos muszkához.* A XIV. századtól a XVI. század végéig tartott ilyen lengyel politika újból benépesíté ugyan a tatár-török veszedelmekben elpusztult kievi területeket (Ukrániát), de itten együttal annyi energiát gyűjtött egybe, hogy ennek erejével 1590 óta 1654-ig tartó szabadságharcait megindíhatta a lengyelség ellen (kozák forradalom). A nyelvi, vallási és gazdasági elnyomás folyton keletre sodorván a lengyelországi ukránoknak úgy értelmiségét, mint jobbágyosztályát egyaránt, ezek végül is már csak a hitrokon oroszba vetették minden reményüket. A szabadságharcok nem sikerülvén, az ukránok keleti része az addig jelentéktelen moszkvai fejedelemségnek megadta magát 1654-ben, a perejászlávi szerződésben, amivel a mai orosz birodalom nagyságának alapját rakták le.

Hogyha az ukránok nyugati fele a most fölszabadított Lengyelországban továbbra is a lengyelekkel együtt maradnak, a lengyelek őket másodszer is csak az oroszok karjába kergetnék. Erre meg van bennük minden hajlandóság, mert hisz a lengyelek azzal nem is igen titkolóznak, hogy az ukránokkal szemben a jövőben továbbra is csak a régi politikát fogják folytatni. Ez pedig a középponti hatalmak érdekeivel ellenkezik.

Másik magasabb szempont az, hogy *az orosz birodalom csakis az ukránok által gyengíthető, a lengyelek által pedig nem.* A lengyel ugyanis meg tudott alkudni 1772 óta a muszkával, az ukrán azonban nem. Ennek az volt az oka, hogy a lengyelt-ukránt egyaránt magába

nyelő orosz nem tartotta be a perejászlávi szerződés egyetlen pontját sem, hanem elvette az ukránoktól 1. autonómikus szabadságukat, 2. a személyenkint nemes ukránokat mind jobbágyá tette, 3. Nyugattal egybefűző vallásukat eltörülte, 4. nyelvüket a közéletből és tudományból száműzte, 5. egyesületi és vallásszabadságuktól megfosztotta, 6. (kis-)oroszoknak tünteti fel őket.

Ezzel szemben mit vesztett a lengyel az orosz annexió által? Autonomiája megmaradt, arisztokráciája és középosztálya megmaradt; római hitét senki el nem törülte; nyelve a hatóságok előtt és iskolában, templomban és sajtóban szabadon és állandóan érvényesült. Nem is csoda, hogy gazdasági-ipari téren vezetőnek küzdötte ki magát az orosz birodalomban. Ehhez azonban csak *megalkuvás útján* juthatott, amit a lengyelek önmaguk és a világ elámítására gyöngéden *orosz tájékozódásnak* (rosyjska orientacyja) neveznek. Elvesztette országát a lengyel, de egyéni, vagyoni szabadságát megtartotta.

Az ukrán tehát, mint látható, mindent elvesztett s emiatt az oroszoknak halálos ellensége. Ezt nagyon jól tudja az orosz. Az orosz meg tudta eddigelé oldani minden nemzetiségének kérdését, egyedül az ukránokét nem, mert ezek a szabad Ausztriából véreiktől hatalmas segítséget nyernek állandóan. Ezért van állandóan igénye Galiciára. Ezért támasztott Galiciában és Bukovinában ruszofil elemeket, akiknek keze Máramarosba is elért. Ezért keletkezett a már korántsem halálos ellenségben, az osztrák lengyelségben, is az a bizonyos orosz tájékozódás, amely a hidakat méregető hazaáruló ruszofil-rutén Bendaszjukot fényesen fölmentette — az orosz grácia megnyeréséért.

Ukrán és muszka soha az életben egy gyékényen árulni nem fog. A vérét ontó nihilizmusnak 80%-a ukránokból került ki II. Sándor óta a Potemkin-hajóig és Stolypin lelövéséig. Középeurópa érdekeinek előőrse tehát az ukrán és nem a lengyel s emiatt ez a két elem egy testületben nem tartható. A cél ugyanis az, hogy az ukránokat minél jobban a középponti hatalmak érdekkörébe kössük; ez pedig a lengyel és ukrán elem közigazgatási elkülönődése nélkül kivihetetlen.

Hogy a magyar társadalom tisztán lásson e kérdésben és egyúttal meglássa az ukrán törekvéseknek reális voltát is, az alábbiakban közlünk egy levelet, amelyet előkelő ukrán körökből kaptunk.

Igen tisztelt Szerkesztő úr!

Becses lapja, az *Ukránia*, néhány ízben szóvá tette már a magyarság és az ukránok viszonyának dolgát. Engedje meg, hogy ehhez néhány megjegyzéssel a magam részéről is hozzájáruljak, hogy elkerülhessünk mindenféle határozatlanságokat és félreértést.

Amiként *Vodicska Imre* az 1. számban megjelent *Az új ország* című cikkében említette, a magyar-ukrán érintkezés dolga megbeszélések tárgyául szolgált az ukránság vezetői és mértékadó magyar körök között, amikor is e kérdés mibenlétét határozottan és világosan megállapították. Egészen helyesen állapítja meg cikkíró azt, hogy külön kell tekinteni Magyarországnak ukránnyelvű lakosságát (az északkeleti vármegyék ú. n. ruténjeit), külön az osztrák ukránok dolgait és szintén külön az oroszföldi ukránokét.

Ami a mostani magyar-ruténeket illeti, ezek ethnikaileg és nyelvilag kétségtelenül az ukrán törzsnek egyik része és az ukrán nyelv egyik tájszólásán beszélnek. A XIX. század elejéig még irodalmi nyelvük is közös volt a többi ukránokéval s emiatt a Kárpátok északi oldalán lakó ukránokkal közös volt irodalmuk is. *Az osztrák ukránok Kassára, Ungvárra jártak iskolázódni, a magyarföldiek viszont Lembergbe, Premislébe.* Magyarország gazdasági és kereskedelmi életének észak felé való forgalma a vasútelőtti világban éppen a magyar és osztrákföldi ukránok közvetítésével bonyolódott le századokon keresztül, ami e két elemnek a Kárpátokon keresztül való gazdasági összeköttetését *a mindennapi élet szükségletei* miatt maiglan is fentartja.

A magyar-rutének azonban földrajzilag és politikailag Magyarország államiságához tartoznak és történetileg sok századon át mindig is a magyar állam alkotó részét tették s maig is teszik. Ezzel a földrajzi és történelmi ténnyel számot vetnek az ukrán politikusok is, minthogy e világháborúban az ukrán ügyet nem a fajiság álláspontjából, hanem józan politikai belátással reálisan kívánják tárgyalni és tárgyaltatni; és mert a magyar nemzettel egyetértésben és pedig ennek segédelmével óhajtanak politikai sikert elérni ott, ahol számukra egyedül vannak meg ennek történelmi és reális alapjai, t. i. *a Kárpátok északi oldalán.* Eme reális politikájuk következményeképen az ukrán politikusok mindazoknak a lehetőségeknek tekintetében, amelyeket a világháború magával hozhat, valamint a középponti hatalmakhoz fűződő szilárd álláspontjuk miatt, *még csak nem is gondolnak arra, hogy említett politikai kombinációikba a magyarföldi ruténeket is belevonják.* A józan belátás miatt az sem lehet a céljuk, hogy bármiféleképen is beleavatkozzanak a magyar állam belügyeibe. Az ukrán politikusok már a háború legelső napjaiban adtak kifejezést eme szilárd reális politikai állásfoglalásuknak és minden ukránt óva kell figyelmeztetni bármi ezt illető kisiklás tekintetében. Politikai tapintatlanságnak kell nyilvánítanunk e kérdésnek bármely oldalról is jelentkező, a nyilvánosság előtt való bolygatását.

Ezzel szemben teljesen reális politikai dologként szerepel az osztrák-ukránok kérdése. Azoké az ukránoké, akik Gácsországban a Lezsajszk—Jaroslau—Dynów—Duklaszorosi vonalától keletre eső területen és a szomszédos Bukovinának nyugati felében laknak. Premisle, Halics és Lemberg (a régi magyarság *Ilyvó* városa): a halicsvolodymiri ukrán államnak régi történelmi székvárosai, Lemberg pedig maiglan is mindenféle ukrán életnek-mozgásnak gócpontja. Gácsország keleti, ukrán ethnikájú felének, *a tulajdonképpen való Galiciának,* magyarosan Gácsországnak, természetellenes egyesítése a nyugati len-

gyel felével — amely igazában soha sem is volt Galicia, mert az ú. n. *krakói fejedelemségből* hasítódott ki és csapták oda az igazi Galiciához —, ez teremtette meg azokat az egészségtelen körülményeket, azt az áldatlan lengyel-ukrán nemzetiségi küzdelmet, amelyek igen kezeügyébe estek Oroszországnak, hogy hálóját Gácsországra kivesse. A lengyel-ukrán kérdésnek egyetlen megoldási módját az ukránok már egy évszázad óta ajánlották: *a tartománynak két természetes és történelmi részre való bontását*, és pedig egy nyugati lengyel és egy keleti ukrán részre. Ez azt jelentené, hogy *Ausztria határai között egy ukrán lakosságú új koronataromány volna alakítandó*. Ezzel nemcsak a lengyelektől támogatott ruszofilizmusnak lehetne egyszer s mindenkorra végét vetni, hanem egyúttal meg lehetne akadályozni azt is, hogy az ukránokat a lengyel sovinizmus másodszor is a muszkák karjaiba hajtsa, mint ahogy Chmelnickijt 1654-ben egyszer már odahajtottta. Ezzel egyszersmindenkorra el lehetne szedni egyúttal az orosz pánszlávoknak is itteni örökös legelőjét, ellenben az osztrák ukránoknak még több lehetősége nyílnék arra, hogy az orosz földi ukránokra gyakorolt befolyásuk nagyobbdásával Oroszországra még bomlasztóbban dolgozhassanak. *Ez pedig már Magyarországnak is érdeke*.

Az ukránkérdés harmadik része az orosz földi ukránság fölszabadítása és állami organizmussá való kialakítása. Ennek megoldása nem csupán a kabinet-politika dolga, mert a hadi lehetőségektől és eredményektől függ. Ennélfogva a hadi események fejlődését meg kell várni. A Kievvvel, mint fővárossal teremtendő *ukrán állam mindenféle-képp Magyarországnak is érdeke*, mert ez megtépázná az orosz állam erejét és Magyarországot erős fallal választaná el emettől.

Az orosz földi ukránok kérdéséből most egyelőre csak annyit a reális, amennyi ennek eddig elfoglalt területére vonatkozik. A lengyelföldön kívül fölszabadították ugyanis egyesült hadaink a következő ukrán lakosságú vidékeket is: *Cholmvidék, Pidljáchia, Poljiszje és nyugati Volhynia*, ahol 3 milliónyi ukrán lakik. Ezek a területek hajdanában szintén a lengyel királysághoz tartoztak. Amde ennek akármelyik részét is — pl. a Bugtól nyugatra eső darabot (Volhyniát), vagy Pidljachiát, azaz Bereszt-Litovszk vidékét — az új Lengyelországhoz csatolni: ez annyit jelentene, mint egyrészt az orosz számára az utat előkészíteni és a muszka uralom visszatérését elősegíteni, másrészt pedig az ottani ukrán lakosságot a középponti hatalmaktól elidegeníteni. Abban az esetben, hogyha offenzívánk nem haladna elő tovább kelet felé, Ukrániába, és így Ukrániából nem tudnánk annyit hódítani, hogy belőle a középponti Európára támaszkodó ukrán államot lehessen állítani, — a fent említett okkupált ukrán területeket mindenesetre *Lengyelországtól különállóan* kell megszervezni, mert Lengyelországhoz az ukránoknak semmiféle része sem óhajt csatlakozni, akárhogy is kínálkoznak most a lengyelek mindenféle autonómia-ígéretekkkel és efélékkel.

Ime, ezek az ukrán politika vezérlő eszméi. Ezeket a magyar államiság politikájának vezetője jól ösmeri. Nekünk, ukránoknak, szükségünk van Magyarországnak és kormányosainak segítségére, hogy e háborúban mindazt megvalósíthassuk, amit a jogosság, természetes-

ség és józan belátás elvei alapján el lehet érni. A magyar rokonszenvért frázisok nélkül is tudunk hálásak lenni. Adott szavunkat lojálisan, tisztességtudóan megtartjuk. Aki minket megért, aki óhajításaink igazságát átérzi, nagyon könnyen igazat adhat nekünk. Elvégre is minden kakas úrkodhatik a maga szemétdombján. A velünk rokonszenvezők mindig is számíthatnak reánk. A magyar kormánykörökben — bizonyosak vagyunk róla — meg van annak a megértése, hogy *a nagy ukrán nemzetet, amely keleten egész a Donig ér, most, vagy soha, egyszersmindenkora lehetne megnyerni Középeurópa számára* és hogy mindenféle félrelépés, mint aminő pl. az ukránoknak a lengyelekhez való odakötözése, igen elhibázott történelmi baklövés lenne, amely káros hatását időtlen-időig is éreztetné!

Dr. MÁRKI SÁNDOR.

Magyar adatok Mazeppáról.

A bujdosó II. Rákóczi Ferencet és *Bercsényi* Miklós grófot lengyelországi vendéglátó gazdájuk, Szienyivszki vajda, 1702 februárius elsején a moszczenicai erdőség rejtett kastélyából átköltöztette a szomszédos *dykivi* (dzikóvi) erősebb kastélyba s ott feleségével együtt csakhamar meglátogatta őket. Hosszasan tanácskoztak. Szienyivszkiek, nagyobb biztonság okáért, Rákóczit el akarták különíteni Bercsényitől s mind a kettőt külön akarták elhelyezni *Ukránia* távoleső vidékein levő váraikba,¹⁾ talán a később, 1711-ben is felajánlott podoliai Medziboszk (Medzibuz) és Szatanów (Szatonó) bűgmenti erősségekbe.²⁾ Azután mégis abban állapodtak meg, hogy a Zlota-Lipa folyó mellett, a berezsáni várban rejtőzzenek, honnan a magyar ügyek fejlődését jobban szemmel tarthatják. Rákóczi tehát nem

ment *Ukrániába*, s közvetlenül nem ösmerkedhetett meg annak viszonyaival, de egy év múlva kezdett szabadságharcának egész ideje alatt érdeklődött az ukránok dolgai iránt. Hiszen mindjárt kezdetben segítette az a két oláh gyalogos század, amelyet *Potocki* József kijevei palatinus bocsátott rendelkezésére s akikkel együtt némi ukrániai kozákcsoportok is jöttek.³⁾ Azonban a kozákságot csakhamar otthon tartották saját ügyeik. A fejedelem már 1705 december 26-án utasította gróf *Forgách* Simon altábornagyot,⁴⁾ hogy ha Mazeppa kozákjai (az orosz cár szolgálatában) a lengyel-magyar határokra jönnének s ennek következtében a Medgyesnél kapitulált német lovasokat és gyalogosokat a len-

¹⁾ Rákóczi, *Confessiones*, 139. (magyar ford. 157.)

²⁾ Archivum Rákócziánium VII. 8—9. V. ö. Márki, Rákóczi, I. 221. és III. 262.

³⁾ Rákóczi emlékiratai. Ford. Thaly (5. kiadás) 25., 27., 37. Thaly, Bercsényi II. 520. lapján a Kaprinay-gyűjtemény jezsuita naplója 800-ra teszi a kozákok számát. A palatinussal Rákóczi még Lengyelországban személyesen tárgyalt ez ügyben. L. Emlékiratai, 25. és *Confessiones*, 142.

⁴⁾ Arch. Rákócziánium, X. 3.

gyel királynál levő más katonákkal kicserélni nem lehetne, azon esetre, ha megesküsznek, hogy a magyarok, franciák és bajorok ellen nem harcolnak, bocsássa el őket Lengyelország felé.

Mazepa Iván Sztepánovics, kinek nevét ezentúl a kuruc politikusok is gyakran emlegették, 1687 óta a kozákok hetmánya volt s vitézei tőle várták az ukrán szabadság helyreállítását. A cár azonban föltétlenül bízott hűségében, amelyet az utolsó török háborúban bőségesen bizonyított s melynek bizonyosságaira a XII. Károly svéd királylyal újrakezdődő háborúban is föltétlenül számított. Hiszen most 1705-ben is megfogatta a svédekkel tartó Lescsinszki Szaniszló trónkövetelő poseni vajdának hozzá, a szamoszi táborba küldött követét s elkobzott iratait a cárhoz azzal a jelentéssel küldte meg, hogy ezúttal negyedszer akarták őt megingatni hűségében. Az ötödik kísértésről, *Dolszki* lengyel hercegnővel folytatott tárgyalásairól, melyek az 1705. év második felében folytak, már nem számolt be a cárnak. De mikor 1706 elején a hercegnő titokban arra figyelmeztette, hogy helyette *Mencsikof* herceg akar Ukrania főnöke lenni, megköszönte a figyelmeztetést és hűségének látszatát szerencsésen megőrizve, munkához látott.

Az ukránok különben is el voltak keseredve a sok adó, a Kijev megerősítésével járó költségek, a folytonos ujoncozások, a katonai önkormányzatukba való beavatkozások stb. miatt; néhány ezredesök meg is kérte *Mazepát*, szabadítsa meg őket a muszák uralmától, mint ahogy II.

Rákóczi György idejében Chmelniczkyj Bogdán megszabadította őket a lengyelektől.) Független, szabad Ukrániában akartak élni. De a hetman még nem látta idejét a színvallásnak. Résztvett a cárnak 1706. évi lengyel hadjáratában, a hadi tanácskozásokban stb., sőt lengyel- és oroszországi követségében *Bercsényi* 1707 augusztus 28.-án is azt írta Rákóczi fejedelemnek, hogy a Varsó körül összevonott orosz hadakhoz várják *Mazepát* 20.000 gyalogossal, azonfelül a kozáksággal.) Azonban *Mazepa* ekkor már meghallgatta a svéd pártfogással lengyel királlyal megkoronázott Lescsinszki Szaniszló követét, *Salenszki* jezsuitát, ki szövetséggel kínálta meg; hiszen lengyel hírek szerint a cár a régi királynak, II. Agostnak, kész volt haladéktalanul átengedni Ukrániát.) 1707 szept. 16.-án Kijevbe egyszerre hozták meg neki Lescsinszkinék és *Dolszki* hercegnének a csatlakozást sürgető levelet. Egy álmatlan éjszaka után titkára, *Orlik* jelenlétében esküt tett, hogy Ukrániát, Kis-Oroszországot felszabadítja Moszkva uralma alól, Lescsinszkinék azonban csak annyit írt, hogy nem fog ártani a svéd-lengyel érdekeknek. Addig, mint *Orlik*nak maga mondta, nem pártolhatott el a cártól, míg meg nem bizonyosodott róla, hogy ez Ukrániát, sőt saját birodalmát sem tudja megvédeni a svédek nagyobb erejével szemben.)

⁵⁾ Az erdélyi fejedelem ukrán politikájára nézve I. Szilágvi, II. Rákóczi György. (Tört. Életrajzok, 1891.) 61—68., 88—105.

⁶⁾ Arch. R. V. 436.

⁷⁾ A Cursor 1706. dec. 22.-i híre 1707., 4. sz.

⁸⁾ Brückner, Peter der Grosse, 406—7.

Kijev palatinusa, Potocki, már régen Szaniszló király bevallott híve volt s mint ilyen 1705 nyarán, még a koronázás előtt, segítséget kért Rákóczi fejedelemtől, aki azonban 1705 júl. 29.-én *Ráday Pál* útján kijelentette, hogy „succursust adni nem lehet.”⁹⁾ A fejedelem követei azontúl sokat jártak-keltek Lengyelországban, melynek koronáját a cár Rákóczinak szánta, 1707 szeptember 4—15. pedig védő- és dacsövetséget is kötött vele.¹⁰⁾ Ismernie kellett tehát, miben állanak a lengyel-svéd-orosz viszonyok; de Mazeppa szándékairól igazat senki sem tudhatott. Hiszen a cár is *Kocsubej* főbírónak második följelentésére rendelt vizsgálatot Mazeppa ellen, mert azt hitte, hogy a főbíró a hetmanon csak mint leánya elcsábítóján akar koszút állani. A följelentő hosszasan bizonyíttatta vádja igazságát; még költeményt is mutatott, melyet Mazeppa maga írt Ukrania boldogtalanságáról, szabadságra való törekvéséről. Végre is a főbíró mint rágalmazót néhány társával együtt Kijev közelében lefejezték.¹¹⁾ A cár föltétlenül bízott a hetmanban; bízott tehát annak szövetségese, Rákóczi fejedelem is, akihez Mazeppa Bilo-Cerko-*viából* (Biala Czortkówból a Szeret mellől) április 28.-án a posták közlekedése ügyében levelet intézett. Mazeppa kapitányát, ki a levéllel június 18.-án érkezett meg a lőrinci táborba, a fejedelem másnap mint a cár követét

⁹⁾ Arch. R. I. 381.

¹⁰⁾ Böven I. Márki, Nagy Péter cár és II. Rákóczi Ferenc szövetsége 1707-ben. (Akad. Értek. II. oszt. XXIII. kötet, 6. sz.)

¹¹⁾ Brückner. id. h. 407.

fogadta,¹²⁾ mivel *Golovkin* Gábor gróf orosz főkancellár és *Nedeczky* Sándor oroszországi magyar követ leveleit is hozta. Rákóczi mind a három úrnak június 23.-án, a vadkerti táborból felelt.¹³⁾ Mazeppa „a cár ő szent felsége zaporogi seregeinek vezére” előtt kijelentette,¹⁴⁾ hogy barátságosan és őszintén kívánja előmozdítani a cár öfelségének érdekeit, egyúttal folytatni óhajtja azt a régi jó szomszédságot és barátságot, amelyet dicsőséges emlékezetű őseik, az erdélyi fejedelmek és a zaporogi hadvezérek ápoltak; tehát felhasználja azt az újabb kedves alkalmat, hogy ne csak a cárnak tegyen szolgálatot, hanem ő nagysága iránt is megmutassa hajlandóságát. Ennélfogva kívánsága szerint intézkedett, hogy a tőle Moldva felől jövő levelek és futárok első állomása a máramarosi Borsa legyen s azokat az oda kirendelt postamester azonnal tovább küldje hozzá. Ha pedig Moldva felől a közlekedés bajos lenne, azt hiszi, biztos lesz az Lengyelország felől, hol *Potoczki* sztrazsnyik a magyar határ közelében levő horodenkai és egyéb jószágain gyakran tartózkodván, a futárok biztonságáról a legjobban gondoskodhatik; kéri azonban, hogy ő is értesítse őt a Borsáig és a Tisza forrásvidékeivel szomszédos lengyel határokig tett intézkedéseiről. Reméli, hogy ezentúl gyakrabban adhatja jelét barátságának. Rendelkezéséről *Golovnikot* is értesítette.¹⁵⁾

¹²⁾ Beniczky Gáspár naplója. Rákóczi-Tár, I. 137.)

¹³⁾ Arch. Rákóczianum, II. 392—9.

¹⁴⁾ U. o. 398—9.

¹⁵⁾ U. o. II. 396—7.

Nedeczkyt azonban figyelmeztette,¹⁶⁾ hogy ő ugyan szabad utat enged az orosz futároknak és leveleknek Magyarországon át s a Mazeppa kapitánya mellé kirendelt emberével már meg is kezdte a szükséges intézkedéseket, de nem bízik a bécsi udvarnak a cárhoz való barátságában és őszinteségében, tehát a posták szabad közlekedésének biztosításában sem.

Mire Rákóczi levele megérkezett, Mazeppa már nyíltan elpártolt a cártól.

A magyarországi evangélikusok követsége, melyet XII. Károly svéd királyhoz *Krmann* Dániel superintendens mint a német evang. egyház védőjéhez Rákóczi fejedelem jóváhagyásával vezetett, 1708 augusztus 16-án érkezett meg a svéd királynak a Dnjeper balpartján Mohilevvel szemben fekvő táborába s azontúl elkísérte azt az ukrániai hadjáratra. *Piper* miniszter éppen akkor adta át a királynak Mazeppa kozák hetman levelét, melyben őt a kozákok országába hívja s *Rehnsköld* tábornaggal szemben, ki a Szmoleszk felé való nyomulást javasolta, rávette, hogy ebben az ételben, italban bővelkedő tartományban telettesse át 20.000 főnyi hadát.¹⁷⁾ Mindnyájan abban bizakodtak, hogy Mazeppa 200 ezer katonával csatlakozik hozzájuk. Éjjel-nappal siettek tehát és agyonhajszolták a szegény lovakat; de szeptember 30.-án, a Szosz folyón átkelve, három hadtesttel már be is nyomulhattak Ukániába egy rengetegen át,

melynek zordonsága leírhatatlan. Zavart okozott *Lagerkrohn* svéd vezérőrnagy,¹⁸⁾ aki Sztarodub felé, melynek megadását Mazeppa megígérte, az egyenes útat elvesztette s már csak akkor érkezett oda, mikor a muszkák megszállották.¹⁹⁾ Idejárult, hogy Löwenhaupt gróf, kinek 12.000 emberét a cár október 18.-án legyőzte,²⁰⁾ üres kezekkel: étel, ital és hadiszerek nélkül érkezett meg a táborba. Öt napot (nov. 5–10.) töltöttek Gurkiban s egyre halották dörögni az ágyúkat, melyekkel a muszkák a svédeknek a Desznán való átkelését megakadályozni kívánták. November 8.-án ide érkezett Mazeppa is, de csak csekély számú és könnyű fegyverzetű sereggel s kihallgatás után saját kastélyában együtt ebédelt a svéd királlyal. Elmondja, hogy Mazeppa ifjú korában egy lengyel miniszter udvarában szolgált, de gazdája őt feleségével tetten érven, forró szurokkal telt edénybe dobatta, azután tollban meghempergetve, háttal ültette a lóra s lábát a ló hasa alatt összekötözve, az alakatlan tömeget a lovon kilenc mérföldig kergette. Egy nemes ismerőse megkönyörülvén rajta, felruházta; de szegénye miatt nem maradt meg többé szülőhazájában, Lengyelországban. Hanem a történelemből a gonosztevők, tolvajok és latrok mendéke gyanánt ösmert Kozákföldre vo-

¹⁶⁾ Voltaire (XII. Károly története, magyar fordítás, 166. l.) Lageronnak nevezi. A magyar közönség legjobban ma is ebből az adatai tekintetében elavult könyvből ismeri Mazeppa történetét.

¹⁸⁾ Krmann, 506–7.

²⁰⁾ Erről a leznoi csatáról bő és értékes adatokat közöl gróf Esterházy Antal tábori könyve, 246–249. l.

¹⁶⁾ U. o. II. 392–3.

¹⁷⁾ Krmann Dávid superintendens 1708–9.-i oroszországi útjának leírása. Monum. Hung. Hist. Script. XXXIII. 504.

nult.²¹⁾ Mivel eszes ember volt, a cár a kozákok főnökévé tette (1687). Akkor, amikor Krmann látta, Mazeppa már elmúlt hetven éves;²²⁾ kozákosan zord ábrázata volt, de tudott latinul, lengyelül, oroszul s a cár és a lengyel király jóvoltából nagy vagyon ura, amit alattvalóinak megsarcolásával is növelt. Mert az egész Kozákföld élethosszig engedelmeskedik vezérének, aki a lakosok közül az arravalókat udvarába veszi, városokat és falvakat adományoz nekik, azonban a többinek jövedelmét magának tartja meg s minden jobbágytól, erejéhez képest, egy-két, vagy több lengyel forintot szed évente. Azonkívül minden mezővárosban és nagyobb faluban saját udvarháza, tanyája, sörháza és kocsmája van. A kozákok ugyanis azelőtt félszázaddal megölték az összes hatósági embereket és a földesurakat, a zsidókkal és a jezsuitákkal együtt s mikor vezéröket a lengyel köztársaság e miatt Varsóban lefejezte, a cárhoz fordultak, aki az élökre állított vezérnek adományozta a megölt uraknak minden jószágát; majd ezredeseket, pulkownicykat nevezett ki. A Kozákföld nagyon terjedelmes; Volhyniával és Podoliával kezdődik s ezt a két tartományt is odaértve, kiterjed a Dnjeperig, vagyis a Boristhenesig, onnan pedig a szeptemberi hercegségen át Szmolenszkiig, hosszában több mint 180 lengyel mérföldre. Fővárosa Ki-

²¹⁾ Voltaire, 164. l. másképp és szintelenebbül beszéli el.

²²⁾ Krmann, 513. Csak annyinak látszott, mert 1645-ben születvén, nem volt több 63 évesnél. Voltaire is (165. l.) helytelenül nevezi „nagyon előre haladt korú” embernek.

jev, vagyis Kijovia,²³⁾ a metropolita székhelye, mely a moszkvaival vetekedik a primásság miatt. *Krokovszkyj* József éppen ekkor, 1708-ban lett kijevi metropolita. A kozákok közé tartoznak az ukrániak és a *zaporoviak* is, akiket azért neveznek így, mert *za porovi* laknak, vagyis a Dnjeper révhelyein túl, ahol az átkelésre csolnakokat kell tartaniok.²⁴⁾ Vannak továbbá bugi kozákok a Bug s doniak a Don folyónál. A *zaporoviak* nőtlenek s a bűjdosó asszonyokat sem tartják maguknál egy napnál tovább, hogy hadi szolgálatra annál alkalmasabbak legyenek. Nem laknak messzire az amazonok egykori földétől és — a *zaporoviakat* kivéve — ott tarthatnak is feleséget, de behozniok nem szabad. Még sem kell félni elpusztulásuktól, mert a szomszéd tartományokban mindig elég sok rossz asszony kóborol.

Mazeppára visszatérve, elmondja Krmann, hogy kevés hadinéppel jött, mely előtt zászló helyett aranyos végű lófarkas kopját vittek, mint vezérkari jelvényt. A többiek hasonlók voltak, de kisebbek s részben kereszttel ellátott selyemzászlók lófark nélkül. Mazeppa a kihallgatás után asztalhoz ült a svéd királlyal, ki egymaga egészen el-

²³⁾ Voltaire szerint (163. l.) Bathurin. Ez azonban csak Mazeppa birtoka, székhelye volt. L. Krmann, 519.

²⁴⁾ Tulajdonképpen a Dnjeper sziklás sellős örvényhelyeit hívják az ukránok *porohi*-nak (plur.), ennél fogva *zaporogiaiak* = a sellőkön túllakók. Ennek a révhez semmi köze; mert poroh = küszöb, vizalatti sziklás padmaly és a Dnjepernek itteni zuhogós, sziklás helyein, amelyeket porohinak neveznek, éppen a sziklák miatt szó sem lehet révhelyről.

foglalta a hosszúkás asztal egyik oldalát, míg a másikon, a királytól jobbra. Mazeppa foglalt helyet, körülbelül tíz előkelőbb emberével együtt, akik közt volt Mazeppa unokaöccse, *Venerovszkij* tábornagy. A lakoma egy óráig sem tartott; a király egy szót sem szólt s vendégei szintén csak egyszer-másszor törték meg a csendet. A svédeknek egész csapata jött el, hogy lássa Mazeppát. A lakoma után a király kíváncsiságból magához vitette a Mazeppa-féle zászlót, Mazeppa pedig a csapatának a svédek szomszédságában kijelölt táborba ment.

Azt is elmondja Krmann, hogyan szabadult meg a hetman a muszkáktól; pedig ezeket a ravasz rókákat bajos törbeejteni. Mikor ugyanis a cár a már említett győzelmet aratta Löwenhaupton, Mazeppa nagy örömet színlelt s ágyúkkal lövetett mindannyiszor, valahányszor a lakomán egy pohár bort ivott a cár egészségére. Udvarában volt egy svéd is, akinek kedvéért a svéd király egészségére szintén ivott; ezt a hűséges szolgálatait esküvésekkel bizonyítva küldötte vissza Károly királyhoz. Hogy pedig eloszlassa a cárnak már nyíltan jelentező bizalmatlanságát, unokaöccsét, *Venerovszkij* tábornagyot küldte az udvarba, *Seremetovhoz*, aki azonban megmondta neki, hogy készülnek már a bilincsek Mazeppa és társai számára; mire a tábornagy éjjel megszökött és szerencsésen a svéd táborba menekült. Azután összehíván a hűségeseknek tartott polkovnikok közül mintegy harmincat, Mazeppa megkérdezte, hogy most már mit tegyenek, kihez csatlakozzanak? A cár

megsértette sok szabadságukat, a kozák helyőrségekbe muszka katonaságot helyezett, évenként lovakat szed tőlük, a kozákoknak adni szokott zsoldot megtagadja stb.; ellenben a messzelakó svéd királytól szabadságukat egyáltalán nem félhetik, sőt annak gyarapodását remélhetik s Károly szavát adta, hogy nem hagyja el őket, ha meghódnak neki. Tisztjei egyetértettek vele és csendben megesküdtek. Egyikök azonban késedelem nélkül s alattomban a cárhoz ment s följelentette a dolgot. Mazeppa hogy megelőzze, hivatalos levelet intézett a cárhoz és parancsát kérte, várjon-e még, vagy azonnal a svédek ellen induljon. Levelet egy hű szolgájának azzal a meghagyással adta át, hogy az árulónál előbb érjen az udvarba. Ez meg is történt; mikor tehát az áruló jelentkezett, a cár megbotoztatta; s midőn mégis megmaradt följelentése mellett, újból megverette; mire, hogy harmadszor is meg ne botozzák, minden korábbi állítását visszavonta.²⁵⁾ Ez még gyanusabbá tette a cár előtt, ki tudta, hogy Mazeppára haragszik, mert feleségét elcsábította. A szerencsétlen föladót tehát visszaküldte Mazeppához, ki azután lefejeztette; de azután kiderülvén ártatlansága, a cár kegyelmébe fogadta feleségét és gyermekeit s elrendelte, hogy kifosszák Mazeppa székhelyét, mezővárosait, különösen *Bila Cerkovot*, katonasággal vegyék körül, mert ezekben őrizték Mazeppa és a kozákok kincseit. Helyébe a cár *Skurupaczkij*²⁶⁾ sztarodubi polkovnikot tette, Ma-

²⁵⁾ Ez, úgy látszik, Kocsubej főbíró már említett esetének összezavarása.

²⁶⁾ Szkoropadszkij ezredes.

zeppa nevét pedig a Kozákföldön és Moszkva vidékén a hóhér több helyen karóra szúrta meg-szégyenítésül.

Így mutatja be Krmann magyar superintendens²⁷⁾ Mazepát, akit XII. Károly ukrániai hadjáratában többé nem is tévesztett szem elől. November 15.-én elcsodálkozott a sok szénaboglyán, mely Mizi falu határában mind a Mazeppáé volt, most pedig rendelkezésére állt a svéd hadaknak, melyeket Mazeppa 3000 kozákkal követett.²⁸⁾ Nemsokára elérkezett *Baturinba*, melyet a svédék már november 13.-án elfoglaltak. Ezt a várost és várat *Báthory* István király építette s róla is nevezték el. Azelőtt Mazeppa székhelye volt, ki itt ásatta el kincseit, amiket azonban egy szolgájának csele következtében elvesztett. Ennek ugyanis charta biancája volt urától, ki felhatalmazta, hogy annak felmutatása mellett belépjen a városba s ott ura nevében rendelkezék. Be is ment oda, elfoglalta a várat, a kincseket elvittette, a városkát tüzzel-vassal elpusztította. A réseken át mintegy háromszázan elmenekültek, a legtöbbet azonban levágatta. Még Krmann is látta a füstölő malmokat, a lerombolt házakat, a megperzselt, félig elégett, véres holttesteket.²⁹⁾

²⁷⁾ Monum. Hung. Hist. XXXIII. 512—6. Pap létére nem említette meg, hogy a kijevei metropolita Mazeppát Hluchivban kiátkozta s az egyházi átkot Moszkvában is kihirdették.

²⁸⁾ U. o. 517.

²⁹⁾ U. o. 519. Baturint Mencsikof s nem valami áruló szolga vette ostrom alá 1708 október 31.-én s rohammal foglalta el. (Ssolowjew, Geschichte Russlands, XV. 341. után Brückner, id. h. 410.)

Odább délen azután, *Romny* alatt, Krmann az egész decembert egy helyben, orosz szentkönyveket és a viszonyokat tanulmányozva tölthette. Élénken írta le a tudós Janowsky Tivadar romnyi pappal és Mazeppa egy udvari szerzetesével való beszélgetését,³⁰⁾ Mazeppa egyik szolgájának temetését³¹⁾ stb. Időközben XII. Károly, maga is létrára lépve, elfoglalta az oroszoktól Vepriket. Kegyelmet adott a lakosoknak, de Mazeppa vermekbe dobatta, éhséggel pusztította el saját alattvalóit és az asszonyok közül, kik köveket dobtak és forró vizet öntöttek az ostromlókra, sokat levágatott.³²⁾ A svéd király most 15 mfdre pusztított Moszkva tartományában; de midőn visszatért, a hirtelen olvadástól megdagadt egyik folyóban sok katonája elveszett s Mazeppának, a király kíséretjének egyik pénzzel megrakott szekere is odaveszett.³³⁾ *Hermlin* Olaf svéd főtiszt a superintendensnek utóbb csodadolgokat beszélt el a királynak mostan is tanúsított hősiességéről. A király parancsára azután, 1708 december 28.-án nekik is tovább kellett indulniok Hadjacz (lengyel-muszakásan Gadjacz) felé, a főhadiszállásra, mely akkor Rusanovkán volt. Odavonulásukat maga Mazeppa fedezte, de már csak 2000 kozákkal, mert a többi átpártolt a muszkákhoz.³⁴⁾ mindamellert Magyarországra diadalaik híre érkezett „A svékus felől — írta *Aszalay* Ferenc, Rákóczi titkára, Károlyi Sándor-

³⁰⁾ Krmann, 521—6

³¹⁾ U. o. 526.

³²⁾ U. o. 527.

³³⁾ U. o.

³⁴⁾ U. o. 528.

nak³⁵⁾ — újabb avizók kezdenek jönni. Huszonnégyezer muszkát deleált volna, úgy kezd konfirmáltatni. Talán Isten mind a két félt a békességre veszi, quod nobis bonum erit valde." A valóságban a svédek és az ukránok 1709 újesztendőre rettenetes hidegben jutottak el a főhadiszállásra, 1709 januárius 2.-án pedig a legerősebb és legfagyosabb „szittyaszélben” Hadjacsra; s Krmann rettenetes részleteket beszél el a hidegről.³⁶⁾ Hadjacsban Mazeppának egy emberét, ki az oroszoktól megvesztegetve Mazeppa életére tört, a vesztőhelyre vezették s hosszasan kínozták.³⁷⁾ A hadjacsai favár alatt Mazeppának rendkívül nagy méhsörös, sörös és viasztartó pincéi voltak, magában a várban pedig roppant sok vasa, gabonája s egyebe. A svéd gárda innen 1709 febr. 21.-én, a sereg többi része azonban, melyhez Krmann csatlakozott, csak március 18.-án indult tovább s a megerősített Litenkában pihent meg; s Krmann elcsodálkozott a kőből épült nagyszerű templomon, melynek oltáránál különbet sohasem látott. Útjába esett Budisca (Budisej) is, hol Károly király és Mazeppa tartózkodtak egész udvarokkal. A magyar küldöttek itt tisztelegtek először Löwenhaupt grófnál, ki meg is ígérte a magyar evang. egyház ügyének támogatását. Piper gróftól engedelmet kértek, hogy útlevelet nyerjenek a cárhoz s fölkeresték Rumeniban Mazeppát is, aki terjedős beszédben nemcsak útlevelet ígért nekik, hanem útravaló

eleséget és kozák fedezetet is.³⁸⁾ Amikor a passzus dolgában Mazeppa főauditoránál, Maximovnál jártak, találkoztak Mazeppa unokaöccsével, Venerovszkyval és unokahúgával, Obydovszkynéval. Mazeppa unokahúgának ura a cár sztolnikja (főasztalnok), a nagytekintélyű Obydovszky János volt. Maximov hivatalos udvariassággal ígérte készségét, de maga Mazeppa már megváltoztatta jóakarátát, melyet Rumeniban ajánlott, mikor fogadkozott, hogy Rákóczi fejedelemmel való barátságát szentül fentartja. Most azt állította, hogy nem adhat addig útlevelet, míg területének urától, XII. Károlytól, az elbocsátást ki nem eszközlik, s ha ezt, illetőleg az útlevelet onnan megkapják, a dolgot meg kell beszélnie a királyi udvarral. Abban az órában érkezett meg *Hermalin*, aki Mazeppát bővebben tájékoztatta ebben az ügyben s eloszlatta minden aggodalmát. Március 27.-én (éppen Rákóczi születése napján) poharazás közben szóbajöven, hogy a zaporogi kozákok nemsokára segítségére jönnek a királynak és Mazeppának,³⁹⁾ Krmann vígan jegyezte meg, hogy rájok ebből sok jó következhetik. Mazeppa azt hívén, hogy Krmann a svédekre gondol, beszédét így módosította: „Ő felsége a segédhadak csatlakozása előtt is mindig szerencsés volt, mert hadakozásának oka is igazságos volt és bizalmát egyedül a hadak sorsát intéző s az igaz ügyet megsegítő Istenbe vetette; s nem hagyja el az Isten akkor sem, ha egyetlen-

³⁵⁾ 1709 febr. 21. Eredeti levele a Károlyi-levéltárban.

³⁶⁾ Krmann 529—532.

³⁷⁾ U. o. 533.

³⁸⁾ U. o. 535.

³⁹⁾ Márciusban valóban elhatározták, hogy Mazeppa pártjára állnak. Brückner, 411.

egy zaporogi sem jönne segítségére." A magyarok méltán csodálkoztak Mazeppa nagy bizalmán. Hiszen az oroszok éppen azelőtt való nap verték meg *Alfentheil* svéd ezredét s őt magát is elfogták.⁴⁰⁾

Azonban április 6.-án *Kosovj* vezér⁴¹⁾ csakugyan megérkezett a zaporogi kozákokkal. Bevonulását Krmann a király minisztereinek társaságában nézvén végig, *Hermelin* ahhoz az ablakhoz vezette, honnan a király és Piper gróf szemlélte a csapatot és azt a tanácsot adta, hogy a szemle végén személyesen emlékeztesse a királyt az útlevele. *Piper* gróf észrevette s fülébe súgta: „Ő Felsőége, a király, megbízott, hogy beszéljek Mazeppa úrral az útlevel dolgában, amit én haladék nélkül szívesen megteszek. Majd együtt mentek ebédre Löwenhaupt grófhhoz s ebéd előtt hárman egy órahosszat bizalmasan beszélgettek. Délután a király a zaporogi kozákok küldöttségét fogadta s válaszát „kozák nyelven" egy *Sultan* nevű biztosa tolmácsolta. A küldöttség azután Mazeppánál tisztelgett, aki a tiszteket meg is vendégelte.⁴²⁾ Április 10.-én a magyarok este 8 óraker az útlevel sürgetésére Mazeppához mentek, aki a zaporogi kozákokkal való háromnapos vendégeskedés után kornyadozott. Kozák méreggel felelt a sürgetésre: „Hát Isten vagyok én, hogy nektek szabad utat ígérjek? Pusztá helyeken, nagy vizeken

⁴⁰⁾ Krmann, 536.

⁴¹⁾ Ez a szó tulajdonképen nem személynév, hanem csak cím, tehát a *Kosovj*nek és kisbetűvel irandó: *kosovj* = a tábor főnöke; Krmann azonban személynévként vette.

⁴²⁾ U. o. 537.

keresztül, ellenségek közt kell járnotok; hogyan biztosítsalak én benneteket szabad járás-kelesről, ami egyedül Isten kezében van?" Krmann meglepetve felelte, hogy Ő fenségétől nem olyasmit kérnek, amit csak Istenhez intézett alázatos könyörgéseik után remélhetnek, hanem csupán megígért útleveleket kérik, amely Ő fensége földjein való utazásra ad engedelmet. „Adok — úgymond, — adok ilyen útlevelet." S égfelé emelve kezét, hozzátette: „Arra kérem Istent, hogy minden veszedelmek közt megsegítsen benneteket." Krmann megköszönte jószágát s átvette (az ónapár szerint) március 30.-án Budisejben (Budiscában) kiállított orosz útlevelet.⁴³⁾

Igy azután *Krmann* és *Podhorszky* még az éjjel útnak indultak tizenöt szolgálóval és tizenöt kozákkal, akik közé tartozott Mazeppának egy, a tatár kánhoz küldött ezredese is. A kis karaván parancsnoka a svéd király oláhainak ezredese, a vitéz *Szander* volt. Április 12.-én Novyj Csancsarovban Krmann bemutatta *Kosovj* zaporogi kozák hetmannak svéd, porosz és magyar útlevelein kívül a Mazeppáét is; ezt a titkár az öregek gyülekezetében, a pecsét megcsókolása után, egész terjedelmében felolvasta; mire az öregek, hosszas tanakodás után, elhatározták, hogy szabad utat engednek nekik és saját költségükre vezetőt is fogadhatnak. A zaporogi kozákoknak külön köztársaságuk van, de, legalább a föld dolgá-

⁴³⁾ Szó szerint közli az 539. lapon. Pecsétjén kivont kardú nyilas vitéz van ezzel az orosz körirattal: „Kisoroszország fenséges pecseri katonaságának pecsétje."

ban, mégis Mazepától függenek s főnökük Mazeppa jelenlétében nem is élhet címével, csupán a zaporogi földön Mazeppa viseli a zaporogi és a Dnjeper mind a két partján lakó kozákok vezérének a címét.

Másnap elindultak, de mindjárt vissza is tértek az akadályok miatt Csverkybe. Krmann csak annyit mond, hogy nem kaptak vezetőt ebben a veszedelmes időben, mikor Kosovj székhelyét, Szecint (Szics!), Galagani portyázó katonái elpusztították. De tudjuk, hogy nemcsak Szics esett el, hanem Mencsikof Ukránia egyéb városaiból is összefogdosztatta s kegyetlenül kivégeztette az árulókat, Szicset a többi várossal együtt földig rontatta s így Ukrániát „lecsendesítette”.⁴³⁾ Krmann Csverkyben hallotta, hogy a svéd király Mazeppával az oda csak néhány mérföldre levő *Poltava* ostromára indul.

⁴³⁾ Brückner, 411.

Június 8.-án Kassán már Bercsényi is tudta s megírta a fejedelemnek,⁴⁴⁾ hogy „rosszul van a svéciai király, mert várat akar szállani, kiben 2500 muszka van; annál nagyobb kára lesz, ha csak ezer embert is vesz a svékus; azért kívánná a cár: bár megszállaná. Nyomorúsága nagy volna, ha Mazeppa mindenről nem provideálna.” Azonban Krmann a tanú reá, hogy nem provideálhatott, mert a svéd hadak az éhség miatt sokat szenvedtek. Mazeppa április 22.-én valóban körülvárta Poltavát, melyet 30.-án *XII. Károly* király ágyúkból kezdett lövetni. Mazeppa kozákjai azonban arra kérték, ne pusztítsa el, ne égesse föl a városkát; hiszen ott lakik Mazeppa húga s nekik is házaik, családjaik, vagyonaik vannak ottan; inkább éhséggel kényszerítse a védőket megadásra.⁴⁵⁾

⁴⁴⁾ Arch. R. VI. 199.

⁴⁵⁾ Krmann, 540—543.

KÖLÖNTE BÉLA.

Magyarország érdekei és a független Ukánia.¹⁾

I.

Bethmann-Hollweg kancellárnak a német birodalmi gyűlés előtt elhangzott beszéde először enged bepillantást abba a műhelybe, ahol — dacára a világháború ézengésének — már foly a történeti lehetőségeket valóságra kalapáló munka. A beszéd Belgiumot illető része még adhat találgatásra okot, de az Oroszországot illető szavaknak komor kérlelhetetlenségében már döng a történeti igazság súlyos lé-

¹⁾ Hogy ez a fontos gazdaság-politikai kérdés minél több oldalról kerüljön kellő megvilágításba, közöljük ezt az érdekes cikket is, amely dr. Ajtay Józsefnek lapunk 3—4. számában megjelent dolgozatában foglalt azonos eszméket más szempontból vizsgálja.

Szerk.

pése. Ezek a szavak félre nem érthetők, el nem magyarázhatók: a német birodalom és szövetségese, Ausztria-Magyarország végérvényesen biztosítani akarják határaikat kelet felől. Miután a térképre vetett futó pillantás elárulja a politikai törekvéseket segítő földrajzi tényezők kedvező alakulását, szinte bizonyossággal lehet állítani, hogy a kancellár arra az Oroszországra gondolt, melyet a Dűna és a Dnyepr mögé szorított a mi Báthorynk nagy Lengyelországa, amely e két folyó mögött érte meg az egyik leghatalmasabb Európa-rendezeit, a westfáliai békét. Igaz, hogy épen a harminc éves háború szörnyű szenvedelmében elvakult, borzalmaiban elfáradt Európa gyengesége vált egyik okává Oroszország nyugati terjeszkedésének. De amint igaz az, hogy a hódító orosz államiság túltette magát az útjába került népek nemzeti szellemén, állami létjogosultságán, faji különbségein, kulturális fensőbbségén, túl minden geografia-parancsolta igazságokon a vér és vas tagadhatatlanul következetes kényszerével, — viszont helyes és igazságos, a megújuló Európa etikai értékeléséhez, történeti érzékéhez méltó gondolat, hogy a vér és vas kényszerét a mellözött magasabb, emberibb érdekek úrrátétele törje meg.

Ha ez megtörténik, ha a központi hatalmak törekvéseiben fog betelni a történeti végzet: igazság, szükségszerűség, történeti előrelátás szerint szóhoz, szerephez kell jusson a független Ukrajna is.

Ha e három szempont vezette a birodalmi kancellár gondolatmenetét, akkor a „határok biztosításában” a történet és fajiság jogán bekebelezendő balti tartományok, a függetlenített, de politikai és gazdasági érdekközösségbe kapcsolt Lengyelország mellett a függetlenített, de ugyancsak politikai és gazdasági szövetségbe vont Ukrajna is kell, hogy ott szerepeljen.

A gyönyörű német egységében fellépő Németország már eleve elhárítja azt a gondolatot, hogy 20 millió szláv (lengyel) beolvasztására fecsérleje erejét. Lengyelország jövőjének eldöntésében mellettünk is övé az első szó: — ő már nyilatkozott. Ukrajna sorsa Ausztria-Magyarország akarásában nyugszik inkább: kétségtelen, hogy a hadi szerencse lehetővé teszi, hogy Ukrajna jövőjéről a monarchia is mihamarabb nyilatkozzék. Miután a mi államiságunk földrajzi egységét északon és keleten záró Kárpátok eurázsiai láncja már történelmünk folyamán kizárt minden észak és kelet felé irányuló természetes, maradandó terjeszkedést s különben is a Balkán felé utalnak úgy politikai törekvéseink, mint gazdasági érdekeink — a magyarság csak örvendhet annak a népnek függetlenségén és nemzeti érvényesülésén, amelyhez való vonatkozása már Lebédiában kezdődött, s története menetében, különösen az Árpádok alatt, gyakran kiújult. De a hódításra gondoló osztrák diplomáciát is megállítja tervezetéseiben az a gondolat, amely Ausztriában az államiság hegemoniáját az osztrák-németiségnek szánta. Mit kezdene Ausztria a 60%-nyi osztrák-szlávságnak a német hegemoniát súlyos erőpróbákra kényszerítő tömege mellett 30 millió új szláv alattvaló fejlett nemzeti öntudatával, elhatárolt benső nemzeti életével, Ukrajna természetes beillesztését illuzóriussá tevő sajátos földrajzi egységével s azzal az elnyomott, de soha el nem

aludt, sőt a világháború kohójában újra izzó törekvéssel, mely önálló egyedként akar beleilleszkedni a Nyugat kulturájába?

Ausztriát tehát határainak biztosítása mellett csak gazdasági érdekek kapcsolhatják a jövő Ukrániájához. Hogy ez a gazdasági érdekelttség minél gyümölcsözőbb legyen, hogy eleve kizárja a visszaszorított Oroszország majdan megújuló gazdasági gyámkodását is, függetlenségéhez kell segítse Ukrániát, hogy a politikailag lekötözött, hálás ukrán néppel léphessen minél bensőbb gazdasági összeköttetésbe.

És ez a gondolat az, amely minket, magyarokat etikai kötelezettségeink mellett, a történeti előrelátás jegyében a szükségyszerűség parancsoló erejével a független Ukrania ha nem is önzetlen, mert reálisan számító — de annál megbízhatóbb barátaivá tesz. Világosabban: Ukrania tevény földjének, az orosz birodalom éléskamrájának kincseivel kecsegtetjük Ausztriát, hogy mi élhessünk; egy majdnem tisztán mezőgazdasággal foglalkozó ország ipari piacát kell felkínáljuk, hogy a mi fejlődő s majdan piacot más, természetesebb irányban kereső iparunkat mentesítsük az osztrák ipar ránk nehezedeő súlya alól — sőt, Ausztria figyelmét kell elterelnünk történelmi jogokon alapuló, földrajzi tényezők kedvezésén nyugvó politikai törekvéseink felől.

Gondolatmenetem kissé merésznek látszik, pedig nem az, mert reális alapon nyugszik. Tehát Ukrániának függetlenséghez való segítése a mi szempontunkból nemcsak etikai, hanem elsősorban reális kötelesség. Lássuk először a *reális* okokat.

Az ipari Európa hatalmas, egyre fokozódó versenyében Ausztria nálunk s rajtunk keresztül a Balkánon található piacot. Tehát egész gazdasági s így politikai érdeklődése felénk és a Balkán felé irányult. A közös vámterülettel biztosította nyersterményeink hatalmas kontingensét, zsbbasztotta zsendülő iparunkat. Miután ipari termelése a mi fogyasztásunkhoz mérve túlnagy, s a magyar ipar az osztrák verseny ellenére is, bár lassan, mégis fejlődött — nagyobb erővel vetette magát a Balkánra. Így vált a mi bajunk kettős bajjá: eddig csak iparunk jelenét, ezzel most már jövendőjét is fenyegette. Boszniát magyar vérrel, közös költséggel tettük Ausztria piacává s irányítottuk az osztrák diplomáciát és a gazdasági körök figyelmét azokra a kereskedelmi utakra, amelyeket a természet a mi érdekünkben vezetett úgy az Adria keleti partja, mint Szaloniki felé; azokra a fogyasztó területekre, amelyeknek a földrajzi helyzet felénk nyitott kaput.

Miután a XIX. század politikáját már a gazdasági érdek irányította, megértjük azt a politikát, amely miatt Dalmácia csak jogilag a mienk és Bosznia-Hercegovina hovátartozása a kényelmes eldöntetlenségben pihen.

A világháború előttünk is nagy lehetőségek perspektíváját nyitotta meg, miután a harc szörnyű-vér- és gazdasági áldozatai előttünk is lehetlenné tették a kényelmes angol „status quo ante“-t. Felénk nyílik a Morava völgyének természetes útja, közelebről; azaz megszibbre érdekel a Budapest—Belgrád—Nis—Szófia—Konstantinápoly vonal s ami eddig csak jámbor óhajítás volt: t. i. a Dunának az Adriai-tengerrel való közvetlen vasúti összeköttetése, lehetővé vált az egyedül alkalmas útnak, a Drin völgyének felszabadulása által. Ezeknek

TÖRTÉNET

az útnak a felhasználása úgyszólván az egész észak-nyugati Balkán gazdasági kialakulásának lehetőségét a kezünkbe adja.

Dolgozatom köréből kiesik mindannak a természetadta kincsnek feltárása, ami e területen munkás kézre vár, a magyar tőkét várja s a közel 6 milliónyi ember fogyasztóképességének értékelése, amely a mi iparunk termékeit érdekli; hiszen kit ne vakítana el az a fény, amely jövőnk elgondolásában is felénk árad?

És ez mind lehetséges, de csak akkor, ha Ausztria ipara dél helyett keletre irányul s nem hazánkon, hanem Galicián át vezet a Dnyeszter, Bug és a Dnyepre felé, arra a hatalmas földterületre, amelynek hatalmas nyerstermelő ereje feledteti hazánk kihasználását, amelynek hatalmasabb fogyasztó tömegei kielégítik az osztrák iparos üzleti vágyait. Ez a terület csak a független Ukrania lehet.

A politika iránytűje a gazdasági érdek. Ha csomagjait kelet felé irányítja az osztrák iparos, nem függ majd annyira délen az osztrák diplomata szeme sem. És akkor majd szóvá lehet tenni Bosznia hovátartozásának kérdését is, sőt perújítással lehet élni a bécsi kongresszuson nélkülünk átvett Dalmácia tényleges birtoklása iránt.

Ez a mi szent önzésünk; szentebb mint a hirhedt „sacro egoismo”, mert nem árt a független Ukriánának, s amellet legszentebb álmunk valóra válásával kecsegtet.

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

V.

Borisz élete.

II. Géza küzdelmei sógora, Izjaszláv, kyjivi nagyfejedelem érdekében.

Kálmán törvénytelennek vélt fiának, Borisznak, anyja Eufémia, anyai részről nagyatyja Vladimir Monomachos kyjivi ukrán nagyfejedelem volt. Eufémia hűtlensége a mai napig sincs bebizonyítva s így Borisz tulajdonképen fölveendő az Árpádok nemzedékrendjébe, mint Kálmán király legifjabb gyermeke. Borisz 1113-ban, Kyjivben született. Gyermek- és ifjúkorát ott élte le, következőkép teljesen ukrán

nevelésben részesült. Anyja, ki kolostorba vonult, ugyanott halt meg az 1139-ik évben. Fia, kit nagyatyja különösen elkényeztetett s tünnetőleg királyi nevelésben részesített, amint ifjúvá serdült, elindult, hogy vélt öröklési jogát elismertesse s ekkép a magyar trónra jusson. A magyar urak közül sokan legitim trónörökösnek tartották, sőt nyiltan is rokonszenveztek vele, kik meggyőződésből, kik meg már a II.

Béla iránt érzett gyűlöletükből is kifolyólag. Voltak olyanok is, kik Kyjivbe emigrálva, még gyermekkorában hozzáállottak. Borisz mindenekelőtt külföldi összeköttetéseket keresett s először a bizánci császárhoz, Jánoshoz fordult. Ez örült a magyar trónkövetelőnek, mert Borisz révén a görög befolyásnak vélt útát nyithatni Magyarországra, azonban segílyt nem adott, bár egyik rokonát feleségül adta hozzá. Több eredménnyel járt Borisz útja Lengyelországban, ahol akkor III. vagy görbeszájú Boleszláv, Kálmán régi szövetségese uralkodott. A lengyel király pártjára állott, de vele együtt ukrán fejedelmek is támogatták a magyar korona megszerzésében. A sereg 1132-ben a Sajó felé nyomult. A lengyel király azonban, mikor hírt vette, hogy országát a cseh Szobjeszláv fenyegeti, cserbenhagyta Boriszt s hazavezette seregét. Borisz így is fölvette ugyan a küzdelmet II. Bélával, de vereséget szenvedett.

A következő évben újból szerencsét próbált és nagyszámú lengyel s ukrán segítő haddal jött be az országba, vállalkozása azonban ismét csütörtököt mondott. Nemsokára a lengyel uralkodó is elejtette Boriszt, aminek kettős oka volt. Az egyik Lothár német császár közbenjárása volt a magyar király érdekében, a másik pedig II. Béla szövetségeseinek, a halicsi ukrán fejedelemnek, Vladimirkónak örökös nyugtalankodása.

Borisz Vak Béla halála (1141) után ukrán segítségére sem számíthatott többé, mert II. Géza számára ukrán hercegnő volt eljegyezve, Eufrozína, Misztiszláv

kyjivi nagyfejedelemnek leánya. Mindamellettt igazságának kereséséről továbbra sem mondott le. Az 1146-ik évben, II. Vladiszláv cseh fejedelemhez fordult, majd III. Konrád német császárt is a maga részére hajlította. A német sereget azonban Géza döntően megverte s Borisz próbálkozása megint sikertelen maradt. Ezután Boriszt még két ízben látjuk fölűnni; III. Konrád, majd VII. Lajos francia király keresztes seregében (1147) és végül Mánuel görög császár szolgálatában. Mánuel örömmel fogadta a szerencsétlen trónkeresőt, mert révén jogalapot vélt találni arra, hogy Magyarország belügyeibe avatkozzék. A görög-magyar összeütközések csakhamar meg is kezdődtek és 1155-ben, egy ilyen hadjárat alkalmával, Borisz életét veszítette. Tudtunkkal egy fia maradt, Kálmán, aki Kilikiában (Görögországban) mint katonai parancsnok nevezetes szerepet játszott, de magtalanul halt el.

II. Béla életéhez még egy oly esemény fűződik, mely ukrán-magyar kapcsolatokra mutat. 1139-ben ugyanis Vladimir Monomachos fiának, Jaropolk kyjivi nagyfejedelemnek rendelkezésére 30.000 magyar harcost bocsátott, mikor az Csernigovot támadta meg. A szám túlzott ugyan, de a segítség mindenesetre jelentős lehetett. Érdekes, hogy Vak Béla ezúton Borisz nagybátyjának szövetségésévé vált.

Béla király után II. Géza lépett a trónra (1141—1162). Ereiben ukrán vér is keringett. Atyai nagyanyja, a megvakított Almos felesége, Predszláva volt, II. Szvjatopolk kyjivi nagyfejedelemnek leánya. Feleségül ukrán hercegnőt hozott neki nagybátyja,

Ilona királynő fivére, Belus bán s ezáltal újból megszilárdította a jó viszonyt Kyjiv és Magyarország között. A menyasszony Eufrozína volt, Misztiszláv nagyfejedelemből leánya. Hogy mily okos, életrevaló s egészséges politika volt ennek az összeköttetésnek létrehozása, az Thallóczy következő soraiból tűnik ki leginkább: „Egészséges morált hirdetnek az orosz (ukrán) fejedelmek, kik a családfő tisztét tartják szem előtt, mikor embereiket kormányozzák. Ebből a környezetből hoztak II. Gézának feleséget. — Kiebben az ifjú nagyhercegnő aligha ismert a családján, a templomon s a közös női lakosztályon kívül egyebet.” (Thallóczy: IV. Béla magyar király emlékezete.) A fiatal királynő hamar megszerette új környezetét, mert hiszen a feltétlen tisztelet, becsület járt ki számára a magyarság részéről.

Érdekes, hogy e korban a magyar-ukrán összeköttetések éle gyakran a lengyelek ellen irányul. Halicsi Vladimirkó apja, a przemysli fejedelem, Volodár, még II. Béla alatt s vele együtt lengyelelles politikát űzött. Vladimirkó is II. Bélát segítette Borisszal szemben, akit viszont a lengyelek pártoltak ekkor. Ettől kezdve állandó szövetségese Vladimirkó a magyar királynak, így eleinte II. Gézának is. Ebből kifolyólag magyar segítséggel harcol Olgovics Vszevolod kyjivi nagyfejedelem ellen az 1144-ik évben, kinek fensőségét elismerni nem akarta. A magyar politika készséggel támogatta egyideig a halicsi részfejedelemség függetlenségre való törekvését Kyjiv ellenében, mert hiszen ezzel Magyarország hódító igényeit is meg-

alapozhatta a jövőre nézve; azonban, amint a vitéz Izjaszláv, Géza királyunk sógora ült a kyjivi fejedelmi székbe (1146), magva szakadt Vladimirkó pártfogásának, sőt a barátságot ellenségeskedés váltotta föl. A számító, imperiális s önző politikát ebben az esetben a meleg, családi, tehát érzelmi politika szorította teljesen háttérbe.

Izjaszlávot, trónralépte után, csakhamar megtámadták a kisebb ukrán fejedelmek, közöttük Vladimirkó is. Oka ennek az volt, hogy Izjaszláv két nagybátyját is félretolta az útból, akiket jog szerint inkább megilletett volna a nagyfejedelmi szék. A Rurik-családban tudniillik mindig a legidősebbé maradt a trónutódlási jog. Erre vonatkozólag édesatyám egyik művében például a következő érdekes sorokat olvasom az osztzkodás és az örökösödés kérdését illetőleg (természetesen ukrán helyett ő is orosz ír még): „A görög papok vitték az oroszok közé az egységes, megoszthatatlan birodalom eszméjét, mely nem a kievi, hanem a moszkvai Oroszországban valósult meg, bár a részekre való osztás skandináv vagy talán ősi szláv patriarchális szokását sokáig nem bírta elnyomni a byzanci politikai egység eszméje. *E patriarchális szokás meg volt az Árpádok-korabeli magyaroknál is: az ország egy harmadrészét a király fivérei kapják; az ifjabb királyság intézménye; a trónt a király fivére örökli, avagy a trónkövetelő fivér, mint e szlávoktól (ez esetben csak ukránok lehettek e szlávok. Szerző jegyz.) kölcsönzött vagy ősi szokás védője, harcban áll a trónöröklés római és nyugateurópai alakjá-*

val; a földközösség három fő alakja: a nomád földközösség, az első foglalás, a nyilas osztás. *A kievi Oroszország idejében (1054—1169) a fejedelmi családnak legidősebbje lett kievi nagyfejedelemmé, kit nem fia, hanem a többi fejedelmek közül az elhunynak nagybátyja vagy fivére, a legidősebb követett a trónon.* (Podhradszky Lajos: Bevezetés az orosz irodalom X—XVII-ik századbéli történetébe, 8—9. lap. Besztercebánya, 1898.)

Már 1148-ban harcoltak Izjaszláv seregében magyarok, mikor az a Dnyeperen túlra, Csernigov ellen ment. Közülük sokan a folyóban lelték halálsukat az átkelés alkalmával, mert a befagyott Dnyeper jege már olvadásnak indult. 1149-ben a hosszúkezű (dolgorukij) György szuszdáli fejedelem vezetett sereget Izjaszláv ellen, megverte és bevonult Kyjivbe, mire Izjaszláv Ladomérba menekült. Innen kért segítséget a cserhek és lengyelek mellett elsősorban sógorától, II. Gézától, aki nagy sereggel jött Ladomérba. A magyar király itt sok ukrán vitézt ütött lovaggá, de mikor látta az ellenség nagy erőfeszítéseit, Izjaszlávnak a békés kiegyezést ajánlotta, amit az el is fogadott. A magyar birodalom ekkor úgysem bocsáthatta teljes erejét rendelkezésére, mivel az ország déli határát már a görög császár, Mánuel, háborgatta. Ezenkívül az út Halicson keresztül vezetett, már pedig ott az álnok Vladimirkó, Izjaszláv ellensége uralkodott, aki az átkelést tőle telhetőleg hátráltatta. Mindez nem tartotta vissza azonban a magyar királyt attól, hogy sógorát úgyszólván évről-évre meg ne segítse; magyar hadak

ezután szakadatlanul vonultak át a Kárpátokon.

1149 karácsonyára Géza tízezer lovas küldött Izjaszláv segítségére és megüzente, hogy Vladimirkót addig féken tartja, míg ő többi ellenségével végez. 1150 január havában állottak szemben az ellenfelek. Csatára ekkor nem került a sor, mert Izjaszláv szövetségesei, a magyarok és a lengyelek békét ajánlottak a nagyfejedelemmel, valamint szuszdáli Györgynek és Vjacseszlávnak. Az utóbbiak felkarolták az egyezkedés tervét és Izjaszláv kénytelen-kelletlen belenyugodott, mert szövetségesei különben is hazatértek. A béke szerint Izjaszláv Ladomérba vonult vissza s a kyjivi uralmat nagybátyjának, Vjacseszlávnak engedte át. Ezt hamar kitérte azonban a hosszúkezű György s Izjaszláv újból fegyvert fogott. A háborút kezdetben szerencsésen viselte, amint azonban Vladimirkó is ellene fordult, Izjaszláv serege vereséget szenvedett. A bukott nagyfejedelem erre fivérét, Misztiszlávics Vladimirt küldte Magyarországra II. Gézához segítségért. A királyhoz nem fordult hiába, mert Géza (1150 őszén) fölkerekedett és egyenesen Vladimirkó ellen indult. Testőrségét is magával vitte, amit az ukránok druzsinának neveztek. Vladimirkónak azonban barátai is voltak Géza seregében, akik előre értesítették őt a sereg jöveteléről. Ezért, amikor a magyar sereg Halicsba ért, Vladimirkó már az erős Przemyslben keresett menedéket. Géza a Szan folyó partján vette Szanokot, majd a vár környékét pusztította. A tavasz Vladimirkó szorult helyzetbe került s mivel erő-

vel nem bírta, furfanggal próbálta helyzetét megjavítani. Pénzzel, ajándékkal megvesztegette II. Géza egyházi s világi tanácsosainak jórészét. A maga részére hajlította Kökényest, az esztergomi érseket, valamint a legtekintélyesebb udvari tisztviselőket s ezek Gézának a tél beállta miatt a hazatérést hozták javaslatba. Géza engedett szavuknak. Vele jött hazánkba Izjaszláv öccse, Vladimir is, aki itt Géza nagybátyjának, Belus bánnak lányát jegyezte el. A rokoni kapcsok így még szorosabbá váltak a két uralkodóház, a kyjivi és a magyar között.

Izjaszláv újult erővel vette föl a küzdelmet a nagyfejedeleméért. Géza most személyesen nem segíthette, mert Manuel görög császárral gyűlt meg a baja, sereget ellenben megint küldött. A tízezer magyar vitéz Vladimir vezetésével 1151 februárjában érkezett Izjaszlávhoz, aki őket rögtön útnak indította Kyjiv felé. Kyjivben ekkor a trónbitorló, hosszúkezü György uralkodott.

A sereg a Ladomértól északra keletre fekvő Pereszopnicának tartott, ahol a kyjivi trónbitorló fia, a vitéz András állott csapataival. Időközben arról is értesült Izjaszláv, hogy háta mögött Vladimir kelt föl ellene s András seregével akarja a magáét egyesíteni. Ukrán vitézei emiatt szerfölött aggódtak, hogy két tűz közé kerülnek, de Izjaszláv csüggedni nem tudott. Tovább vezette seregét Kyjiv felé Dorogobuson, a Szlucson és az Usján át, de utócsapatát már ekkor utólérték a halicsiak. A Tetereven túl, Vozdvizseniján (közel Bilgorodhoz, amely már mintegy Kyjiv kulcsát képezte) pihenőt tartott

és a magyar vezérekkel tanácskozott. Abban állapodtak meg, hogy még az éjjel továbbnyargalnak s Bilgorodnál átkelve hatalmukba kerítik Kyjiv városát. A terv azért is jó volt, mert ha tovább vesztegelnek, Vladimirkó utóléri őket s könnyen megmástitja szándékukat. Másrészt pedig tudták, hogy meglepetésszerű rajtaütéssel annál biztosabb a siker, mivel a nép jórésze úgymint hozzájuk szít s ezért szuszdáli György képtelen lesz majd az ellenállásra. Tervük tökéletesen sikerült. Bilgorodban Misztiszlavics Vladimir, Belus bán veje maradt vissza a halicsiak feltartóztatására, a főserég pedig, amely tulajdonképp a magyarokból állott, Izjaszláv vezérlete alatt Kyjivbe nyomult, ahonnan György, be sem várva őket, valamivel előbb kerekelt oldott. A kyjiviek nagy örömmel fogadták Izjaszlávot, aki György ottmaradt, előkelőbb párthíveit elfogatta s visszaült a nagyfejedelemi székbe. A diadal öröme a Szt. Zsófia templom előtti téren nagy lakomát adott, ahol magyarjait és ukránjait fényesen megvendégelte. Egymást követték azok az ünnepélyek, amelyeket a nagyfejedelem a Kyjivben levő szövetségestársak tiszteletére rendezett. A magyarok is bemutatták ekkor bámulatos lovaglóművészetüket. „— a magyarok a téren lóra kaptak, versenyt futottak, versenyt ugrattak s a kieviek nem győzték eléggé bámulni az ügyes lovasokat, szolgálkat és paripáikat.” (Pauler: A magyar nemzet tört. az árpád-házi királyok alatt. I. köt. 359. o.) Izjaszláv végül sok kitüntetésben részesítette és nagy ajándékokkal halmozta el a magyarokat. Adott

nekik drága ruhákat, selymet, ezüst edényeket és paripákat, azután nagy hálálkodás közben, 1151 április havában, hazabocsátotta őket. Valamivel később pedig fiát, Misztiszlávot küldte Magyarországra II. Gézához, hogy hálás köszönetet mondjon neki a kapott segítségért s további pártfogását kérje egyúttal a jövőre nézve. Misztiszláv beszéde oly pompás fényt vet a magyar-ukrán testvériségre nézve, hogy azt Lázár Gyula nyomán (Dr. Lázár Gy.: Az orosz birodalom történelme. I. köt. 217. o.) teljes egészében közöljük. Izjaszláv fia a következőképen beszélt a magyar király, II. Géza előtt: „Úgy segélyjen téged a mindenható, amint te segítettél nekünk! Fiú atyjának, testvér a tulajdon testvérnek nem tehete soha nagyobb szolgálatot, mint amilyent te tevével nekünk! Azért legyünk örökké egygégé: a te ellenségeid a mi ellenségeink, mert nem arannyal, hanem egyedül vérrel róvhatjuk le iránvodban tartozásunkat. De fejezd be a megkezdett jó művet: még van egy hatalmas ellenségünk. Olég törzse és Vladimír csernigovi fejedelem Györggyel állanak szövetségben, ki a vad polovcokat¹⁾ is — pénzzel áraszíván el őket — szolgálatába fogadta. Téged nem kívánunk oda fárasztani, mert tudjuk, hogy épen most vizzályban élsz a görög császárral . . . Azonban ha elérkezik a tavasz, mely Magyarországnak a békét is meghozandja, úgy küldj egy új segélyhadat Oroszországba; s hogy ha azután mi is békének örvendhetünk, mi is hozzád vezetjük segélyhadainkat. Isten közös vé-

¹⁾ Kúnok.

delmezőnk, a nép és a fekete süvegesek — cserny klobuky¹⁾ — pedig szövetségeseink.” Amint e beszédből kitűnik, itt egy valószínűságcis véd- és dacszövetségről lett volna szó a jövőre nézve Magyarország és az ukrán birodalom között. Micsoda zseniális politikai tervszerűség nyilvánult meg e gondolatban már közel nyolc évszázaddal ezelőtt! *A gondolat megvalósulásához pedig tán soh'sem állottunk cly közel, mint épen ma.*

Géza a fiatal Misztiszlávot nagyon kegyesen fogadta és hatalmas magyar sereget bocsátott rendelkezésére. Maga azonban nem ment el. Izjaszláv ezalatt már összeütközött szuszdáli Györggyel s bár megsebesült, serege diadalt aratott. A Volhynián át vonuló magyar sereg azonban csúf véget ért. Vladimirkó, szuszdáli Györgynek násza és szövetségese, tudomást szerzett jövetelükéről és utánuk eredt. A magyarok Luck vidékén (Ladomértól keletre) tanyáztak ekkor, ahol nagy ivást rendeztek abból a borból, amit Belus bán veje, Vladimír küldött utánuk. Misztiszláv csak akkor hozta tudomásukra, hogy Vladimirkó közeleg, mikor már ittasok voltak. A veszedelmet most már semmibe sem vették. Részeg fővel döltek álmra s nem bírtak többé ellenállni, mikor a halicsiak hajnalban rájukrontottak. Úgyszólván halomra mészárolták őket, a megmaradtakat pedig fogságba vetették. Az egyik vezérnek orrát, fülét vágták le. Misztiszláv maga kíséretével Luckba menekült.

¹⁾ Kievi harcosok.

VI.

Izjaszláv és II. Géza küzdelmei Vladimirkóval. Jaroszláv és II. Géza.

Azt a szörnyű vérengzést, amit Vladimirkó az 1151-ik év július havában vitt véghez a magyarok között Luck közelében, Géza és Izjaszláv fejedelem torolták meg. Magyarország egész hadereje sikraszállt, a 72 megyei dandár és a királyi testőrség. 1152 nyarán indultak el és a Szan balpartján haladtak előre. Izjaszláv a maga ukrán vitézeit gyűjtötte össze és szintén a Szan felé tartott. A két sereg Jaroszlávnál találkozott. Géza Izjaszlávot nagyon szívesen fogadta, igazán meleg és őszinte barátsággal. A nagyfejedelmet előbb a király főbb hivatalnokai fogadták uruk nevében, majd megjelent maga Géza, testvérei, László és István hercegek és a zászlós urak kíséretében. A királyi sátorban haditanácsot tartottak. Elhatározták, hogy kíméletlenül megfenyítik az ellenséget, könyörtelenek lesznek. Másnap hadirendben indultak el, átlépték Halics határát és Przemysl alatt a Szan balpartján állottak meg. Szemközt velük Vladimirkó állt föl seregével.

A következő nap indult meg a küzdelem. A csata előtt Izjaszláv azzal lelkesítette a vitéz ukrán harcosokat, hogy szövetségeseik szemeláttára küzdenek, tehát ki kell érdemelniök a magyarok tiszteletét és nagyrabecsülését. Az ukrán-magyar sereg mindent elsöprő erővel indult meg, hetven magyar ezred nyitotta meg a harcot. Ukránok, magyarok egymással vetélkedve gázol-

tak át a folyón s törtek rá Vladimirkó seregére, amelyet a szó szoros értelmében csakhamar eltapostak. Vladimirkó Przemyslbe futott s a menekülők egy részével bezárkózott. Ekkor már belátta, hogy erővel többé semmire sem mehet, tehát szép szóval, könyörgéssel próbálta azt menteni, amit még lehetett. Még az éjjel értékes ajándékokat küldött a magyar zászlós uraknak és az érseknek, hogy azok közbenjárva majd a királynál esetleg kegyelmet kérjenek számára. Az ajándékoknak, de különösen könyörgő, sírángozó szavainak meg volt a hatása, Géza hajlott arra, hogy megbocsásson. Vladimirkó azzal érvelt, hogy súlyosan sebesült, már nem soká élhet, fogadják el tehát bocsánatkérését. Ő különben is támogatta II. Géza atyját annak idején. Izjaszlávtól is bocsánatot kért, de ez nem sokat hederített szavaira. Izjaszláv és fia Misztiszláv nem is tartotta jónak Géza engedékenységét és a jövő igazolta őket; ha akkor kihasználják a győzelmet és megfosztják Vladimirkót a hatalomtól, örökre nyugton maradhattak volna tőle. Végül meghajoltak Géza akarata előtt ők is s beletörődtek a kibékülés gondolatába. Vladimirkónak vissza kellett adnia azt az öt várost, mely Izjaszláv kyjivi területéhez tartozott s örök hűséget, barátságot kellett fogadnia. Mindezt a Szent István csodatevő keresztjére tett esküjével erősítette meg. A kereszthez az

a hiedelem füződött, hogy a rá hamisan esküvő rövid időn belül meghal. Ezt tudtára is adták Vladimirkónak, valamint azt is, hogy esküje megszegése esetén többé nincs kegyelem számára. Vladimirkó mindent megígért, mire Géza és Izjaszláv serege eltávozott.

Géza elbúcsúzáván sógorától, a Száva mellékére sietett, ahol Mánuel ismételt betörései miatt volt rá szükség. Mánuel szövetségben volt a halicsi fejedelemmel, Vladimirkóval s kihasználta az alkalmat, hogy Géza Halicsban időzött. Seregében ott volt Borisz trónpraetendens is, aki később egy ilyen betörés alkalmával vesztette életét.

Míg Géza a görögökkel vesződött, Vladimirkónak esze ágában sem volt az, hogy megtartsa ígéretét. Izjaszláv hírrül adatta ugyan ezt Géza királynak, megtorlásra azonban már nem kerülhetett a sor. Izjaszláv a maga részéről egy bojárját küldte Vladimirkóhoz, valószínűleg 1153 februárjában, aki szemére hányta esküszegését és a nagyfejedelem részéről felmondta a barátságot. A történeteket gyönyörűen írja le Pauler Gyula:¹⁾ „Vladimirkónak eszeágában sem volt, hogy ígéretét teljesítse. „Kilestétek az alkalmas időt!” mondá; „rám jöttek a magyar királlyal! de csak adjon Isten egészséget, majd megboszulom még magamat!” „Hát meg akarod szegni, fejedelem, esküdet, melyet a keresztre tettél?” kérdé Péter.²⁾ „Arra a kicsi keresztre?” veté közbe Vladimirkó. „Kicsiny a kereszt, igaz!” válaszolt Péter, „de nagy

az ereje mind az égben, mind a földön.” Vladimirkó durván elutasította a követet, aki nem sokára elhagyta Halicsot. Éjjeli szállásán egy fejedelmi hírnök érte azonban utól, aki gyors visszatérésre szólította. Amint a fejedelmi várlakhoz ért, feketebe öltözött szolgák léptek elébe, az előcsarnokban meg Vladimirkó fiát és sok előkelőt pillantott meg talpig gyászban, fekete süveggel fejükön. A Szt. István keresztjén esett csorba nem maradt megtorlatlanul, a csoda bekövetkezett: Vladimirkó esti imája után holtan rogyott össze.

Vladimirkót nemsokára a derék Izjaszláv nagyfejedelem is követte a sírba (1154 nov. 13.) s vele a magyarságnak igazán őszinte s önzetlen barátja tűnt el a történelem színpadáról. Derék s hatalmas uralkodó volt, akit népe fenséges cárjának, legjobb urának és alattvalói atyjának nevezett. Életében oly szoros baráti kapcsolat jött létre a magyarok és az ukránság között, hogy ez korszakotjelölő történelmünkben. Halála után magyar sereg jó ideig nem lépte át a Kárpátokat.

Érdekes, hogy az orosz s ukrán krónikások „királyi út”-nak nevezik a Szan mellékén, Peremyslen és Jaroszlávon át Lodomérba vezető útvonalat a gyakori magyar hadjáratok következtében. A hadjáratokból a politikai eredményeken kívül még az a haszon háramlott a magyar nemzetre nézve, hogy letelepültségi köre nagyobbodott. A seregek folytonos átvonulása következtében az Ondava és Latorca felső völgyét őrségekkel rakták meg, minek folytán új emberrajok telepedtek ott le. A duklai

¹⁾ I. m. I. 368. o.

²⁾ Boriszovics Péter, Izjaszláv követe.

és lupkovi szorosok előtt, Sáros és Zemplén megye északi részén, az Erdős Kárpátokban, magyar állampolgárok népesítik be az addig vadon s embert nem látott határokat.

Más tekintetben is fájó szívvel gondolhatunk vissza ezekre az időkre. Mily más volt akkor a magyar állam tekintélye, mondjuk presztízse, mikor idegen uralkodók versenyeztek a magyar király kegyéért, jóakarataért! Ekkor hazánk is vezető szerepet játszott az öt környező idegen országok között.

II. Géza 1159-ben szerepel újra ukrán dolgokkal kapcsolatban. Magyar követeket csatolt ahhoz a lengyel küldöttséghez, amely Dávidovics Izjaszláv kyjivi nagyfejedelmet arra kérte, hogy ne támogassa Vladimirkó bátyjának fiát, Berlad herceget Vladimirkó fiával, Jaroszlávval szemben a halicsi fejedelmi székért folytatott küzdelmükben. Ime még II. Géza idejében állt be az a fordulat a magyar politikában, amelynek megint a halicsi feje-

delemség támogatása volt a jellemző vonása. Vladimirkó fia, Jaroszláv, megérti az új helyzetet és csakhamar eljegyezteti Istvánnal, a magyar herceggel egyik leányát, hogy a barátságos viszonyt még szorosabbra fűzze. Lánya még magyar nevelésben is részesült, a házasságból azonban semmi sem lett. A Magyarországra szerencsétlen kimenegetélü görög háborúk alatt Jaroszláv hazavitette leányát.

Egy bizonyos, hogy II. Géza halicsbarát politikája bizonyos tekintetben csődöt mondott. Izjaszláv halála után, mint láttuk, Kyjivvel szemben Halics érdekeit támogatta; Jaroszlávot pártfogolta, egykori ellenségének, Vladimirkónak fiát. Hálában azonban nem volt része, sőt Jaroszláv a magyar-görög háború alatt magyarelles politikát üzött;¹⁾ s nemcsak lányát hozatta haza, hanem egy alkalommal útját is állta Géza seregének a Kárpátokban.

¹⁾ Mánuel seregében ukrán alattvalói közül többen mint zsoldosok harcoltak.

Dr. FODOR FERENC.

Az önálló Ukrania.

— Rudnyckyj ukrán földrajza kapcsán. —

E lap hasábjain volt alkalomunk röviden vázolni, hogy hazánk szempontjából mit jelentene egy független Ukrania s mennyiben igazolt a magyarság szempontjából annak földrajzi egysége, gazdasági és politikai önállósága. Nem lesz érdektelen, ha jelen alkalommal az ukrán-ság felfogásával ismertetjük meg a magyar közönséget, annál is

inkább, mivel a címben nevezett mű már a világháború országokat szülő küzdelmei között látott napvilágot.¹⁾ A munka előző cikkeim megjelenése után került

¹⁾ A munka teljes címe: *Ukraina, Land u. Volk, eine gemeinfaßliche Landeskunde, von Stephan Rudnyckyj Privatdozent d. Geographie an d. Univ. Lemberg. Wien, 1916. Verlag des Bundes zur Befreiung der Ukraina.*

kezembe s mindazt igazolja ukrán szempontból is, amit a magyarországi szempontjából azokban kifejtettem.

Igen érdekesek már a munka megjelenésének körülményei is. Mint a szerző előszavában mondja, az először ukrán nyelven megjelent mű első kötetét az ukrán nyelvű kiadványokra kivetett orosz vámok miatt kénytelen volt Kiebben nyomtatni, a második kötet kézírata azonban ugyanott misztikus módon eltűnt.

A könyv tartalma különben eléggé megmagyarázza, hogy az orosz kormány miért gondoskodott a kézirat eltüntetéséről. Valóban szinte érthetetlen, hogyan sikerült az orosz kolosszusnak egy földrajzilag, kulturális tekintetben, gazdaságilag és nyelvben egységes országot csaknem tökéletesen elfeledtetni a külvilággal. Megdöbbenő tudományos adatok halmazával igazolja, hogy e szerencsétlen népen a legsúlyosabb politikai erőszaknak kell ülnie, ha ez a minden tekintetben egységes földdarab szinte kiesett a külföldi tudomány látóköréből.

Könyve első részét a fizikai földrajzi egység igazolására szenteli. A laikus hamarjában nem is tudja földrajzilag hova helyezni Ukrániát, az orosz kormányok térképei Kisoroszország, Nyugat-oroszország, Dél-oroszország, Új-oroszország néven feledtetik annak helyét, néprajzi térképeiken pedig kisoroszkok, dél-oroszkok, ruténeknek nevezgetik az egységes ukrán népet. Ukránia földrajzi egységének megállapításánál a szerző is ugyanazon geográfiai és tektonikai érveket használja, mint amelyekkel mi is kikerekítettük azt az orosz biro-

dalom testéből. A földrajzi egység megállapításánál azonban a szerző hazánk északkeleti vidékét is együtt tárgyalja Ukránia területével. Nem gondolnánk, hogy megokolt volna ez a legfőbb néprajzilag érvelhető feltevés. Alkalmunk volt már előbbi fejtegetéseinkben rámutatni, hogy hazánk északkeleti részében a Kárpátok széles és kettős koszorúja oly elsőrangú földrajzi válaszfal, amely eleve is kizárja minden természettudományilag képzett fő előtt annak lehetőségét, hogy itt hazánk egységét meg lehessen bontani, nemcsak gyakorlatilag, amit a szerző különben nem is szándékozik megkísérelni, de még elméletileg sem. Maga a szerző is többször elismeri ezt további érvelései során. Ő maga nevezi Ukrániát Európa legkeletibb középtengeri országának (p. 5.). E két fogalom, a Kárpátok medence-rendszere és a földközi medence két olyan szilárdan körülzárt egység, amelyek határterületei sehohsem mehetnek át egymásba.

Hogy a szerzőnek sincs szándékában hazánk északkeleti csücskét komolyan az ukrán földrajzi egységbe sorozni, egyik-másik kijelentésével is elárulja: „Die Karpathen, die Jaila und der Kaukasus bezeichneten als unverrückbare Grenzmauern die Südmarken Ukrainas“ (p. 41.). Amit e területről művének további fizikai részében elmond, az is inkább a Kárpátok jellemzésének teljessége céljából történik.

A szerző Ukránia területét a következő morfológiai részekre bontja: 1. ukrán plató-csoportok, 2. Kárpátok, 3. a Krim-félsziget Jaila hegysége, 4. a Kaukázus

nyugati részei. Már maga ez a felosztás is magával hozza, hogy földrajzi egység szempontjából hol kell megjelölnünk a térképen azt a területet, ahol Ukrania politikai egységének ki kell alakulnia: csupán az ukrán platórendszeren. Amennyiben természetes földrajzi egység ez, épen oly lehetetlen e platórendszeren esetleg kialakítható politikai állam határait e három hegylánc bármelyik tagjának gerincén át, a hegylánc belső lejtőire kitolni. E gondolatot különben sem a szerző nem említi, sem imputálni nem akarjuk munkájába, csupán csodálunk kell, hogy bizonyos néprajzi vonatkozások kedvéért a Kárpátok belső lejtőit is bőven tárgyalja (az északkeleti Kárpátokat felosztja: Alacsony-Beszékidek, Magas-Beszékidek, Gorgany-hegység, Csernahóra tagokra), holott a Kaukázusnak még a külső öveire is alig terjedkedik ki, sőt már a csupán 35 km széles Jaila-hegység előtt is megáll: „Wenn die Karpathen ein uraltes Stück des ukrainischen Bodens darstellen, waren die Gebirge der Krym und des Kaukasus den Ukrainern vor gar nicht langer Zeit ganz fremd“ (p. 37). Nem lehet most célunk, hogy a Kárpátok belső öveinek az ukrán területekkel bármilyen vonatkozásba hozásának lehetetlenségét részletesebben tárgyaljuk, hiszen mindaz, amit művének további részleteiben maga a szerző is felhoz Ukrania földrajzi egysége mellett, eleve kizárja, hogy az utópikus állam földrajzi határát a Kárpátok gerincén belül lehessen megjelölni.

Geologiai tekintetben rendkívül sajátos terület ez, amelynek már az a szerző által is em-

lített körülmény is szigorú egységet kölcsönöz Kelet-Európa többi részével szemben, hogy az a hatalmas diluviális jégtakaró, mely egész Észak-Európát fedte, épen az ukrán területek határán végződött s a glaciális alakulatok itt átengedték a teret az eróziós erőknek és a szél kifújó munkájának s az ezek által létrehozott felszíni formációknak. Ez a körülmény adja meg az ukrán platók igazi morfológiai egységét s választja el, mint az előbbi cikkünkben magunk is említettük, az igazi orosz táblától.

Ezen ukrán platók egyhangúsága sokkal kisebb, mint az orosz tábláké, magasságuk ugyan csak a 400—500 m-ig emelkedik, de a területet kisebb egységekre bontják „a karakterisztikus, kanyonszerű völgytípusok.”

Az ukrán platórendszer, ez a Kárpátok és Kaukázus között elterülő hatalmas földdarab, melyet egykor Szarmát-síkság néven ismertünk, a szerző tagolásában számos apró egységre bomlik, melyek mindegyikét a kanyonszerű völgyek zárják körül. Ilyenek a Podilje (Podoliai plató), Rosztocse, Pokutje (Beszarabia), Wolynj (Volhinia), Dnipro-plató, Donecj-plató. E platórendszereket úgy észak, mint dél felől síkságok szegélyezik, melyek azután a Don balpartján, a Kaukázus előtt egyesülnek. Az északi síkság közvetlenül a lengyel, közvetve az északnémet síksághoz csatlakozik; legészakibb tagja, a Bjelostok környéki Pidlassje-síkság, majd a Dnipro—Buh-csatornától a Polissje-síkságban folytatódik a Prypjatj mellékén, ez átmegy a Dnipro-síkságba. A déli síksági övet pontikus steppe-területek néven ismerik geogra-

fusaink, de különösen növény-geografusaink.

Szerző mindezen területek jellemzéséhez tömördek tudományos adattal szolgál, ami annál örvedetesebb a tudomány szempontjából, mivel e plató-rendszerek és síkságok ismerete elég hiányos, mint a szerző is megjegyzi, az orosz geografusok sokkal intenzivebb munkát végeznek az óriási orosz birodalom legkeletibb ázsiai határain, mint ezen az ukrán vidéken s nem csalódunk, ha ennek magyarázatát politikai okokban keressük, amelyvel a cárizmus még a tudomány figyelmét is el akarta terelni erről a vidékről.

Igen gondosan és sokoldalúan tárgyalja Rudnyckyj ukrán hazája folyórendszerét is. Az ukrán folyók igazi kelet európai típust mutatnak, amelynek legsajátosabb jellemvonása az egyformaság, amit alig enyhít a folyók hegyi, magasföldi és síksági jellege. A folyórendszer csaknem teljesen a Fekete-tengerhez koncentrálódik. A sajátos felszíni alakulásokon kívül ez adja meg Ukránia földrajzi egységét. Reá kell erre mutatnunk hazánk szempontjából is: Ukránia határai nyugat felé ott vannak, ahol e vizek vízválasztója van, ez pedig semmiképen sem lehet a Kárpátok gerincén belül. Hazánk folyórendszere a magyar medence sajátja, amely csak a harmadkori tenger lehúzódása után alakulhatott ki s nyert út a Fekete-tengerhez, de a magyar medence-rendszer sokkal távolabbi tagja a Fekete-tenger révén a Földközi-medencének, mint az ukrán folyók vízterülete, amely a Földközi-medence közvetlen vonzási területe és legkeletibb

tagja. Az ukrán területeknek e folyórendszeri egysége igen becses összetartó tényező, amit azonban a szerző megint csak azért nem tud intenzíven és teljesen kiaknázni, mert annak a néhány folyónak a kedvéért, amelyet a Tisza forrásvidékén vesz föl, megint csak átnyúl a Kárpátok gerincén. Azt sem lehet szerencsés felfogásnak tartanunk, hogy az ukrán folyórendszer Fekete-tengerhez koncentrált egységét néhány Balti-tengerhez tartozó folyóval is megbontja, oly területek folyóival, amely területek ukrán néprajzi egysége nemcsak matematikus, de helyenkint igazán alaptalan. Ilyen folyók a Poprád, Dunajecz, Visztula, Vepr, Buh; fölösleges bizonyítanunk, hogy a Tátra, Lublin, Varsó vidékének e folyói korántsem oly ukrán folyók, mint a Dnyjpró!

A szerző által oly gyakran kiemelt kelet európai egyformaság, egyhangúság nyomja reá bélyegét az ukrán területek klímájára is. Amint már nevében is határterületet jelent Ukránia, úgy klimatológiai tekintetben is határzóna. A középeurópai klímaterület Ukránia nyugati határan szűnik meg, az orosz táblát jellemző kelet európai kontinentális klíma pedig az ukránok lakta terület északi szélén ér véget. E körülmények az ukrán klímának sajátos egységet kölcsönöznek: sokkal kontinentálisabb, mint a középeurópai s jóval szelídebb, mint az orosz tábláé. A szerzőnek e klimatológiai adatokkal igazolt felfogását különben az a körülmény magyarázza meg legvilágosabban, hogy a Fekete-tenger, mint a Földközi-medence legkeletibb egysége, a maga sze-

KÖLTÉSZEZET

lídító hatásával mintegy benyomul Keleleturópa kontinentalitása.

Az ukrán területek növény- és állatvilágáról elmondottak igen közelről érdeklík hazánkat is. A magyar puszták növényformációit sokáig steppeformációnak tartották s csak Tuzson János 1912.-i utazásával tisztázódott némileg a kérdés. Szerző szerint az ukránoklakta földön Európa három nagy flóraregiója találkozik, a középtengeri, a steppe-regió, továbbá az erdőregió. Az ukrán területek kevés számú endemikus fajának magyarázatát abban találja, hogy a jégkorszakban a nagy jégtakaró által e területre is leszorított arktikus flóraelemek a jégtakaró visszahúzódásával teljesen átengedték a teret a steppe-fajoknak s a steppe-formációkba azután, különösen a terület északnyugati részén, középtengeri és szibíriai elemek keveredtek. Az erdőregió mintegy ötödét fedj a területnek

s az északnyugati részen éles erdőhatárral válik el a steppeformációktól. Az erdőregiót közép-európai és észak-európai övekre osztja, melyeket a Lublin—Luck vonallal választ el. Az erdőregió formációi közül bőven tárgyalja az erdőalakzatot, a mocsárerdőket, nedves réteket (luhy), mocsarakat (sümpfe). A steppek régióját nem lehet élesen elválasztani az erdőövtől, mivel közük mintegy harmadik övként nyomul be a galeria-erdőkkel és erdőszigetekkel tarkázott elősteppék és átmeneti steppék öve. Az igazi steppeöv északi határát azon vonallal rajzolja meg, mely Kysynivtól a Dcn nagy könyökéig vonható. A steppeöv talaja a kiválóan termékeny csornozem, a híres fekete föld, 4—10% televény alkatrésszel. A széles steppeövön a rétsteppe, a pusztai steppeformáció, helyesebben sivatagi (Wüstensteppe) formáció cserjésekkel váltakozik.

(Folyt. köv.)

SEVCSENKÓ TÁRÁSZ:

KVITKÁHOZ¹⁾

Zúg a Dneper s mint hajdantan,
Ahogy szokott, kél fel a hold,
De nincs már Szics s az sincs immár,
Ki népének vezére volt.
Nincsen már Szics! Nádlevél ing,
Suttogva kérdi a *Dnepert*:
Hová levének gyermekink
Hol játsznak s ülnek ünnepet?
Sirály repdes, sirály jajgat.

FORDITOTTAK

VARGA ÉS SZTRIPSKY

Mintha gyermekét siratná;
Éget a nap, hír szellő fúj
Dús mezőben, kozák pusztán.
Kozák pusztán sok nagy halom
Domborul búsan, komoran,
Zúgó széltől tudakolja:
Fiak serge merre, hol van?
Hol úrkodnak, mulatoznak,
Hol időznek, merre késnek?

¹⁾ Kvitka Sevcsenkónál idősebb ukrán költő volt, a nemzet addigi vezére.

„Jertek vissza és nézzétek:
Földre sújtva a vetéstek.”
Lovaitok itt legeltek,
Hol buja selyemfű suhog,
Ahol tatár és lengyel vér
Egykor tengerként piroslott.
Térjete meg!... „Nem térnek meg!”
S a tenger zordan fölzokog:
„Nem térnek meg soha többé,
Mert elhulltak a bajnokok.”
„Ígazad van, sötét tenger:
Sorsuk immár síri rabság,
Nem jönnek a várva-vártak
S nem tér vissza a szabadság.
Kozák idők elmúltanak,
Nem kélnek föl a leventék,
Nem lepik el *Ukrániát*
Szélben lengő piros menték.
Lerongyoltan, elárvultan
Tekint sirva *Dneper*-tájra:
Nehéz sor ez, árvák sorsa
S keservök senki sem látja,
Csak az ellenség kacaója.
Kacaó, ne vess gonosz, cudar,
De ne kérkedj: múlt minden,
Csak a hírnév nem halványul:
Dicsőségek zengi fennen.”
Nem halványul, sőt elmondja,
Hogyan tudtunk mi küzdeni;
Kié a jog, kié a seb
S kiknek voltunk mi gyermeki.
Dumánk, dalunk nem halhat meg,
Hírnevünknek nem lesz vége;
Lásd világ: ez a mi diszünk
S Ukrania dicsősége.
Nem arany az, nem drágakő:
Finomkodó dísz nincs rajta,
De nagy igaz, s messzehangzó,
Mint Isten dörgő szózata.
Ígyen van-e, jó vezérünk?
Van-e hűség ez énekben?
Hát ha még...? De mért folytassam?
Muszka földön, idegenben
Nincs dalláshoz erős kedvem.

„Ne keseregi!” tán ezt mondod —
De 'jszen abból semmi hasznom!
Kinevetik azt a zsoldárt,
Mely áztatja könnyel arcom.”
Kinevetnek! Legyürtek már,
Nem miénk már itt a vetés;
Mégbírnék én a muszkával,
De az eröm hozzá kevés!
Dalolnék is szépet, dicsőt,
Hisz' volt éles hangom egykor:
De a bánat elapasztá:
Óh siralmas keserves sor!
Ilyen nehéz sorsban vagyok
Jó barátom, ilyenben ám:
Bolygok hóban, fuvatagban
S csak félve, halkán szól danám.
Dalom elhalt, hisz' te, apánk,
Magad látod és értheted;
Szavad zengő s emberek közt
Nagy a híred, becsületed.
Dalolj, drágám, hát nekiek
Szicsról s kiket sirba tettek,
Mely sirt mikor domboltak fel
Kit, hol, mikoron temettek?
A régmúltról, a csodásról,
Mely elzúgott, elenyészett.
Húzd rá, apánk, bár kedvetlen:
Egész világ hallja, lássa,
Mi gyász esett *Ukrajnában*
S hogy lön hősök pusztulása.
Mért lett, hogy lett egész világ
Kozák dicsőséggel tele.
Húzd rá apánk, szürke sasunk,
Hadd sirjam el mély bánatom,
Drága hazám, *Ukrajnámat*
Tán még egyszer megláthatom.
Hadd hallhassam csak még egyszer
Kéklő tenger hab-moraját
S babájáról — fűzfa alatt —
Ifjú lány hogy zengi dalát.
Hadd derüljön árva szívem,
Hogy majd egykor megtört testem
Idegen hant s koporsóban
Mégkönyülten pihenessen.

Szokták ugyan és lehet is összehasonlítani Petőfit Byronnal, Berangervel, meg másokkal és ilyenkor egyiknek a másikra való közvetlen hatását szokás vizsgálgatni. De hogy egymásról mit sem tudó két költőről is lehet összehasonlító tanulmányt írni, erre a legjobb példa Petőfire vonatkozólag éppen az ukránok Petőfije: Sevcsenkó Tárász esete. E két óriásnak egyénisége és életesorsa annyi egybevágó vonást mutat föl, hogy el nem mulaszthatjuk ez összehasonlításoknak legalább alapvonásait a következőkben már mostan megrajzolni.

1. Petrovicznak, az egyszerű falusi mészárosnak fia teljesen a nép gyermeke: Sevcsenkó egyszerű jobbágyfiú, aki a néppel teljességgel összeforr.

2. A magyar irodalom nyelve és hangja 1836-ig nagyrészt még a fejletlen. kiutat sokféle irányban kereső mesterkelt, romanticizmussal végződő korszakból való, amelyben Dugonics, Csokonai, a népi hang megütői, csupán kivételek; helyébe Petőfivel az igazi magyaros és természetes irány végérvényesen belépik. Sevcsenkó előtt is volt afajta Csokonai-kivétel (Kvitka, Kotlárevszkyj), de egyébként az ukrán nyelv még nem tisztult meg az egyházi bolgár és orosz befolyásoktól s így még nem is találhatott eleven, természetes, igazi nemzeti költői kifejeződésre; ennek a mesterkelt, fél-népi iránynak Sevcsenkó tiszta nemzeti ukrán és népi jellege teljesen végét veti 1840 óta (*Kobzos* c. kötete).

3. Paraszti hagyományokból táplálkozó erőteljes nyelvvel nemzeti irodalmát mindkettő magasra lendítette, mert a természetesség igazi útjára terelte.

4. A pusztai életet, sik alföldet egyformán imádja mind a kettő: egyformán sikon ringott bölcsőjük.

5. Tüzes, lobogó, féket nem ösmerő természet mind a kettő. Persze Sevcsenkó csak 1851-ig, mert eszentül kezdődő tizesztendős katona-raboskodása megtörte nyakasságát és lírájának addigi hangját megváltoztatta.

6. Forradalmár hajlamú mind a kettő: a szabadságellenes irányzat, az abszolutizmus és az uralkodó politika zsarnoksága ellen egyforma hévvel dörögnek. A nemzeti szabadságért való küzködés kiinduló pontja és rugója a saját egyéni sorsuk, a jobbágy-ság életének átérése mind a kettőjüknél.

7. Mind a kettő festőnek készült s mind a kettő poéta lett.

8. Tulnyomóan lírikus költő mind a kettő és nemzetének legnagyobb poétája.

9. Mind a kettő éppen versei által világhírűvé tette saját nemzetét. Itt is, ott is vannak kívülök más jeles írók is, azonban ezeket a külföld nem ösmeri. Világszerte való ösmert voltukat annak kell tulajdonitanunk, hogy a szűkebb nemzeti érzéseken és tartalmon kívül egyetemes emberi motívumoknak is művészi fenség-gel adtak messzhangzó, bármely nemzetnél is érthető és átérzhető erőteljes kifejezést.

10. Ritkább versfomák egyaránt fordulnak elő mindkettőnek verseiben, különösen a hangsúlyos és időmértékes verselés egybeolvasztott alakja (September végén).

11. A demokrata világnézet mindkettőjük költészetének alapvonása, amelyből folyik az is, hogy mindkettő a 40-es évek forrongásának, jobbágykérdésének, valamint egész nemzete eszméinek és ideáljainak hangos szószólója.

12. Mind a kettő mindössze két kötetnyi verset hagy hátra, mert mind a kettő korán hal meg: egyikük a csatatéren a muszkával szemben, másikuk a népe javáért vívott társadalmi csatatéren, ugyancsak a muszkával szemben.

Cia. Weinwurm Antal

első magyarországi
**SOKSZOROSÍTÓ
MŰINTÉZET**

**BUDAPESTI
IV. KÁROLY UTCA 3.
TELEFON 17-00**

ALAPÍTOTT 1865

Készít Autotypia. folo.

typia valamint három es

negyven nyomasu kiseket

Gyengekötésű kiskönyvek, a legújabb művelésű

KÜLÖN ÖSZTÁLY AMERIKAI RETOUSA

Folyóiratunk az oroszoktól célszerűen kis-oroszoknak nevezett harminc milliónyi ukrán nemzet és a magyarság kulturális és gazdasági kapcsolatainak ismertetését tűzte ki céljaul.

Szemeré Miklós már rég fölismerte a szomszédos ukrán nemzetnek reánk nézve való politikai értékét; ezért is tűzte ki ősmert, *tízezer* koronás pályadíjat az ukránsággal való faji és történeti kapcsolataink megvilágítására. Ez a véreb-
ben velünk rokon nemzet regei szövetségeseink volt. a jövőben is az lehet; világ-
hírű gazdag földje (Dél-oroszország) pedig a magyar iparnak és kereskedelemnek
válhatik új emponumává. Elyomott voltában azt reméli mostan, hogy a háború
befejezése után a magyar államiság súlyos szava hozzásegíti őt legalább nyelvi és
lelkismereti szabadságához s ezért a magyarság rokonszenvét kéri. E kettős érdek-
találkozás adott alkalmat az *Ukránia* megindítására, amely a magyar-ukrán kölcsön-
ös érdekeknek kíván szószólója lenni.

Az első szám tartalma: Programm. *S. H.*: Az „ukrán“ név. *Vodicska Imre*: Az új ország. *Dr. Sztripszky Hador és Dr. Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról, XII. századbeli hősköltemény. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok. *Frankó Iván*: A veres zsidó flu története. A németek *Freie Ukraina* egyesülete.

A második szám tartalma: *Dr. Csehelszky Longin*: Mi köze a magyarnak az ukránhoz? *Vodicska Imre*: Ukránia és Róma. *Dr. M. J.*: Az orosz és ukrán nyelv. *Dr. Sztripszky H. és Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (II.) *Dr. Sztripszky Hador*: Az ukránok fajisága. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (II.) *V. J.*: Az ukrán légionisták.

A harmadik és negyedik szám tartalma: *Szerkesztő*: Magunkról — és egyebekről. *Dr. Czirbusz Géza*: Oroszkő. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukránia földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ajtay József*: Ukránia közgazdasági jelentősége a központi hatalmakra, illetve a magyar birodalomra nézve. *Sevczenkó Tárász* (arczképpel.) *Varga—Sztripszky*: Sevczenkó Tárász két verse. *Sztripszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (III.) *Sztefanik B.*: A aláírás. Elbeszélés. (Fordította *Sz. H.*) *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Ford. *Vodicska Imre*) (I.) *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (III.)

Az ötödik és hatodik szám tartalma: Magyarok és ukránok fegyverbarátsága. *Vodicska Imre*: Az ukránok vallási uniója és a zsidóság. A görög kath. ukránok üldözése Cholm vidékén. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (IV.) *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Ford. *Vodicska Imre*) (II.) *ygy*: Az ukrán történelem átnézete. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukránia földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ohonovszky Emil*: Az orosz és ukrán nyelv viszonya. *Sztripszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (IV.) *Rudánszkij István*: Szállj el szellő! Irodalom. Az ukrán sajtó 1916-ban.

A folyóirat szerkesztőségének címe: *Budapest, I., Lógoditca 5.* előfizetési ára pedig 16 korona.

Frankó Ivánnak rendkívül érdekes, 54 lapra terjedő novellája az UKRÁN KÖNYVTÁR 1. számaként, ugyszintén az ÉNEK IHOR HADAIROL c. 1187. évi ukrán népeposz is annak 2 számaként egészen megjelent. Egy-egy szám ára 40 fillér.